

Ruský diskurz o energetických vztazích s EU v letech 2004–2014

LUKÁŠ TICHÝ

The Russian Discourse on Energy Relations with the EU in the Period 2004–2014

Abstract: This article explores the energy relations of the Russian Federation with the European Union in the period 2004–2014, during which took place a number of key events that had a profound influence on contemporary energy relations between Russia and the EU, which were damaged by the crisis in Ukraine. The focus is, however, not on the technical and institutional aspects of the relationship, but rather on the discursive formations that determine the prevailing interpretation of the relationship by both parties. This article tries to identify its most salient discursive formations, which respectively center around three concepts: 1) integration, 2) liberalization, and 3) diversification. Building on a detailed thematic analysis of 546 statements and documents produced by Russian policymakers and central authorities, the article focuses on a) the common and the differing aspects of the three concepts, and b) their major themes.

Key words: Russian Federation, thematic analysis, energy, critical constructivism, European Union.

Předkládaný článek se zaměřuje na politickou diskusi Ruské federace (RF) o energetických vztazích s Evropskou unií (EU) v letech 2004–2014, kdy funkci ruského prezidenta nejprve vykonával Vladimir Vladimirovič Putin (2004–2008), později Dmitrij Anatoljevič Medveděv (2008–2012) a od května 2012 znovu Vladimir Putin.¹ Zároveň se v tomto období odehrála řada klíčových událostí, které zásadně ovlivnily současnou energetickou interakci Evropské unie a Ruské federace, poznamenanou krizí na Ukrajině.²

Záměrem článku je mezi projevy oficiálních představitelů Ruské federace o energetických vztazích s EU identifikovat diskurzivní komplexy a následně v jejich rámci analyzovat a interpretovat hlavní témata a obsah. Hlavního cíle článku bude dosaženo hledáním odpovědi na několik dílčích otázek: (1) Jaké základní diskurzivní komplexy Ruska o energetických vztazích s EU lze identifikovat? (2) Jaká jsou nejčastější témata jednotlivých energetických diskurzů RF? (3) Ve kterých ohledech se tyto jednotlivé energetické diskurzy RF překrývají, či naopak rozcházejí?

V rovině teoretické vychází článek z poznatků kritického konstruktivismu a jeho vztahu k diskurzu (k tomu srovnej Simmerl 2011; Cho 2009). V rovině metodologické je článek založen na tematické analýze dat, jejíž pomocí autor zkoumá obsah diskurzu Ruské federace o energetických vztazích s Evropskou unií (dále k tomu srovnej Hynek – Strítecký 2010a: 9; Braun – Clarke 2006). V rovině ontologické pak článek předpokládá jak vliv struktury či diskurzu na chování aktéra, tak působení aktérova jednání na strukturu či diskurz (srovnej Wendt 1992: 392; Carta – Morin 2014: 10–11).

Struktura předkládaného článku je následující: V první části je popsán teoretický rámec a diskurz jako hlavní koncept. Ve druhé části je pak vymezen metodologický rámec

zkoumání energetického diskurzu Ruské federace. Dále jsou definována kritéria výběru textových či řečových dokumentů a vystoupení a na základě předběžné analýzy vybraných projevů nebo rozhovorů je identifikováno několik dominantních energetických diskurzů Ruska. Třetí část se zaměřuje na identifikaci hlavních tvůrců, respektive aktérů energetického diskurzu Ruské federace. Ve čtvrté části článku je pak v rámci jednotlivých diskurzů Ruské federace zaměřených na energetické vztahy s Evropskou unií konkrétněji zkoumán jejich obsah, hlavní témata, percepce Evropské unie ze strany Ruska, rozdíly a podobnosti s cílem odpovédět na dílčí výzkumné otázky.

TEORETICKÝ RÁMEC

Článek je založen na teoretickém předpokladu, že mezinárodní vztahy jsou nejen výsledkem materiálních a fyzických sil, ale stejně tak jevem sociálně konstruovaným ideovými faktory, například normami, diskurzy a diskurzivní mocí, která v sobě zahrnuje moc znalostí, myšlenek, kultury, ideologie a jazyka. „*Tyto diskurzy pak nejsou jenom prostým odrazem materiální či fyzické reality, ale mají ideovou moc měnit jednání a chování aktérů. Bez jejich přítomnosti by naše akce byly založeny pouze na materiálních zájmech, a jako takové by se staly čistě mechanické*“ (Kratochvíl – Tichý 2012: 97–98).

Koncept diskurzu

Vymezení diskurzu, který vytváří základní interpretační rámec energetických vztahů Ruské federace vůči Evropské unii, představuje určitý problém, protože tento pojem nemá jasně stanovenou univerzální definici. Naopak je mnoho protichůdných a překrývajících se definic pojmu diskurz, který je používán v rozdílném kontextu a v odlišném významu.

Podle Stefana Neuberta a Kerstena Reicha (2002: 2–3) je potřeba rozlišovat v zásadě tři významové úrovně diskurzu jako konceptu: Zaprvé v užším etymologickém významu diskurz jednoduše znamená „řeč“ a/nebo „bitvu slov“. Tento dvojitý smysl vyjadřuje dialogický vztah, který byl již v řeckém myšlení považován za základ filozofického přístupu člověka ke světu, v němž žije. Zadruhé v širším smyslu je diskurz běžně chápán jako komplexní orgán vědecké teorie nebo diskuse, která reprezentuje konkrétní školu či epochu. Například pokud někdo mluví o „energetickém diskurzu“, cílem je určit přesně rozlišitelné pole více či méně úzce souvisejících symbolických akcí a produkcí významu, které s otázkou energetiky souvisejí. Za třetí, v ještě širším a komplexnějším významu, může diskurz jako termín označovat strukturální (nadosobní) řád diskurzu. Diskurz se v tomto širším významu týká kontextu „interpretační komunity“, který představuje rámec jeho existence.

V článku využíváme širší pojetí, v němž je diskurz definován jednak jako konstrukce významu v písemné či jazykové komunikaci (k tomu srovnej Simmerl 2011: 5; Phillips – Hardy 2002: 3), jednak jako soubor myšlenek, konceptů a kategorií, jejichž prostřednictvím je význam uveden do reality (k tomu srovnej Hajer 1993: 45–46). To znamená, že diskurz nejen odkazuje na formu komunikace, tj. projevy, konverzace atd., které jsou instrumentální, komunikativní a konstitutivní, ale vedle toho je vázán přímo na proces aktérova vyjednávání. Ten bude reprezentován oficiálními texty a projevy RF, které odhalí a ukážou diskurzivní praktiky.

Vedle toho vycházíme z předpokladu, že diskurz není jenom odrazem převládající materiální reality či institucionalizovaných struktur. Ačkoliv se diskurz může lišit od chování politického aktéra (Searle 1979), například proto, že aktér chce svou rétorikou zakrýt skutečné motivy a záměry svého jednání, politický diskurz hraje důležitou roli v sociální analýze, protože vždy odráží základní ideový rámec aktéra a jeho poznávací proces. Diskurz tak odhaluje principy, na nichž je přístup aktéra založen a jehož prostřednictvím interpretuje politickou realitu. Studium diskurzů nám navíc umožňuje odhalit vnitřní nekonzistenci používané rétoriky či manipulativní techniky, které jsou v diskurzu přítomny (Kratochvíl – Tichý 2013: 393).

V rámci ruského diskurzu pak bude diskurz představovat užitečný nástroj pro odhalení možné ambivalence a nekonzistentnosti v projevech a vystoupeních politických představitelů RF. Zároveň diskurz pomůže odkrýt rozdílné významy, které politici činitelé Ruské federace přikládají určitým pojmům a konceptům.

Kritický konstruktivismus a diskurz

Hlavní teoretický přístup použitý při zkoumání diskurzu Ruska o energetických vztazích s EU představuje kritický konstruktivismus (Hopf 1998; Simmerl 2011: 5; Dias 2013; Cho 2009; Fiala 2007; Karacasulu – Uzgören 2007). Kritický konstruktivismus, jímž se rozumí radikální či konzistentní konstruktivismus, nabízí různé alternativy pochopení ústředních témat teorie mezinárodních vztahů včetně významu anarchie a rovnováhy moci, vztahu mezi státní identitou a zájmem, rozpracování moci, možnosti změny ve světové politice (k tomu srovnej Hopf 1998: 173).

Pro kritický konstruktivismus nejsou diskurzy a interpretace pouhými nástroji sledování zájmů aktérů, ale základními stavebními prvky definice jejich identity, z níž plynou jejich zájmy a způsob jejich sledování (srovnej Kratochvíl – Drušák a kol. 2009: 126). Podle kritického konstruktivismu tedy platí, že v rámci diskurzu se konstruuje ideje, které převládají ve společnosti, přičemž tyto ideje určují její normy, hodnoty a politickou praxi. Zároveň tyto hodnoty a normy rámované diskurzem ovlivňují a formují společenskou identitu, kterou autor chápe jako koncept popisující hmotné i nehmotné síly, jimiž je politická a sociální realita konstruována (srovnej Howarth – Torfling 2005). Pro pochopení chování aktérů je důležité rozumět jejich kolektivní identitě, protože teprve identita aktérů, která se může měnit a vyvíjet, určuje jejich zájmy, jež musí reflektovat politický diskurz (Kratochvíl 2008: 182).

METODOLOGICKÝ RÁMEC

Tematická analýza

V rovině metodologické je článek založen na tematické analýze dat (srovnej Hynek – Střítecký 2010a: 9, 2010b: 88; Braun – Clarke 2006, 2012; Clarke – Braun 2014; Boyatzis 1998; Rice – Ezzy 1999), pomocí níž autor zkoumá existenci a obsah jednotlivých témat diskurzů Ruské federace o energetických vztazích s Evropskou unií. Tematická analýza je široce používaná kvalitativní analytická metoda pro identifikaci, analyzování a vykazování vzorů (témat) v datech (k tomu srovnej Boyatzis 1998; Braun – Clarke 2012: 58–59; Roulston 2001). Zároveň tematická analýza nabízí teoreticky dostupný, flexibilní přístup k analýze kvalitativních dat. V neposlední řadě podle Virginie Braunové a Victorie Clarkové (2012: 60, 2014: 1950) je tematická analýza situována nejen ve vztahu k ostatním kvalitativním analytickým metodám, které hledají motivy nebo vzory, ale také ve vztahu k rozdílným epistemologickým a ontologickým pozicím. Tematická analýza je pak v tomto ohledu slučitelná s ontologií a epistemologií kritického konstruktivismu (k tomu dále srovnej Burr 1995), protože v rámci kritického konstruktivismu se snaží teoretizovat sociálně-kulturní kontexty a strukturální podmínky, jež naplňují jednotlivé úvahy, které jsou k dispozici (dále srovnej Braun – Clarke 2012: 61; Clarke – Braun 2014: 1947–1952).

Jinak řečeno, „*tematická analýza je kvalitativní analytická metoda, která se zakládá na procesu vyhledávání a nalezení klíčových témat pro charakterizování patřičného fenoménu. Ve své podstatě má tato strategie výzkumu blízko k několikanásobnému čtení zdrojových textů. Klíčem je odhalení vzorců obsahové organizace a vztahů v rámci analyzovaných dat, pomocí nichž se vynoříví témata stávají analytickými kategoriemi*“ (Hynek – Střítecký 2010a: 9). Použití tematické analýzy tak poskytuje podrobnější a detailnější úvahu o jednom konkrétním tématu nebo skupině témat v rámci analyzovaného diskurzu RF vůči EU. Cílem je prozkoumat řadu projevů, vystoupení a textů, které se zabývají energetickými

vztahy RF a EU, a pomocí tematické analýzy v rámci diskurzivních přístupů analyzovat a interpretovat hlavní témata energetického diskurzu RF ve vztahu k EU (Kratochvíl – Tichý 2013).

Ještě předtím se soustředíme na kritéria výběru dokumentů, které budeme zkoumat, a dále na vytvoření korpusů textových dokumentů a řečových projevů a následně na vymezení časového horizontu zvolených dokumentů. Tento proces jsme rozdělili do dvou fází. V první fázi se zaměříme na sadu kritérií pro výběr dokumentů. Zaprvé byly do korpusu zahrnuty dokumenty dvojího druhu, a to: 1) dokumenty publikované ústředními orgány Ruské federace a 2) projevy a interview vybraných představitelů Ruska. Zadruhé jsme vybrali pouze ty dokumenty, v nichž se vyskytovalo klíčové slovo „EU/Evropa“ či „evropský“ a současně „energetika“ nebo „energetický/á“.

Ve druhé fázi jsme jasně vymezili časový rámec analýzy dokumentů prvního korpusu obdobím od května 2004 do prosince 2014, tj. ve druhém volebním období prezidentství Vladimíra Putina, v období prezidenství Dmitrije Medveděva a na začátku třetího volebního období prezidentství Vladimíra Putina. Na základě výše zmíněných kritérií byly do korpusu zařazeny projevy, vystoupení a rozhovory 1) prezidenta RF, kterým byl v letech 2004–2008 nejprve Vladimir Putin (celkem 26 vystoupení, projevů a rozhovorů), v letech 2008–2012 pak jeho nástupce Medveděv (43) a od května 2012 znovu Vladimir Putin (49); 2) předsedy vlády, kterým byl v letech 2004–2007 nejdříve Michail Jefimovič Fradkov (10), v letech 2007–2008 pak Viktor Alexejevič Zubkov (4), v letech 2008–2012 dále Vladimir Putin (48) a od května 2012 následně Dmitrij Medveděv (48); 3) ministra zahraničních věcí Sergeje Viktoroviče Lavrova (86); 4) ministra průmyslu a energetiky, jímž byl v letech 2004–2008 nejprve Viktor Borisovič Christěnko (41) a od května 2008, kdy došlo k vytvoření samostatného ministerstva energetiky, pak také v letech 2008–2012 ministra pro energetiku Sergeje Ivanoviče Šmatka (20), a od května 2012 pak Alexandra Novaka (32); 5) ministra průmyslu a obchodu, kterým byl v letech 2008–2012 nejdříve Viktor Christěnko (8) a od května 2012 Denis Manturov (7); 6) ministra ekonomického rozvoje a obchodu, jímž byl v letech 2004–2007 nejprve German Ostrakovič Gref (7), v letech 2007–2012 nově ministryně ekonomického rozvoje Elvira Sachipzadovna Nabiullina (17), v letech 2012–2013 pak Andrej Rémovič Belusov (5) a od června 2013 Alexej Valentinovič Uljukajev (6). Aby se autor vyhnul přílišnému zaměření pouze na prezidenta a členy vlády, do korpusu byly zařazeny také projevy, vystoupení a rozhovory stálého představitele RF při EU, kterým je od září 2005 Vladimir Aleksejevič Čizov (73).

Na základě tohoto výběru jsme získali 530 oficiálních i neoficiálních rozhovorů, vystoupení a projevů. Ze 100 % šlo o úplné a nekrácené verze projevů a rozhovorů vrcholných politických činitelů RF. Kolem 80 %, tj. 424 interview a vystoupení, autor získal z oficiálních webových stránek jednotlivých ruských ministerstev, předsedy vlády a prezidenta Ruské federace. Pouze necelých 20 %, tj. 106 projevů a rozhovorů, jsme získali z internetových stránek ruských a zahraničních deníků, rozhlasových a televizních společností.

Podobným postupem jako projevy a rozhovory politických představitelů jsme získali také klíčové dokumenty publikované jednotlivými ústředními orgány RF, tj. ministerstvem zahraničních věcí (celkem 5 dokumentů), prezidentem RF (5), ministerstvem průmyslu a obchodu (1), ministerstvem pro energetiku (3) a ministerstvem ekonomického rozvoje (2). Ve všech případech (16) jde o dokumenty, které autor získal z oficiálních webových stránek jednotlivých ústředních orgánů Ruské federace.

Celkově se tedy jedná o 530 oficiálních i neoficiálních projevů, vystoupení a interview vrcholných politických představitelů Ruska a 16 oficiálních dokumentů ústředních orgánů RF legislativní i nelegislativní povahy. Dohromady jde o 546 textových jednotek.

Na základě předběžného vyhodnocení nashromážděných dokumentů, projevů, vystoupení a rozhovorů jsme pak přistoupili k analýze diskurzivního obsahu energetických vztahů

mezi RF a EU, kterou jsme rozdělili do tří fází. V první, přípravné fázi jsme se nejprve zaměřili na snadno identifikovatelné nejvýznamnější narativy, které zásadně charakterizují energetické vztahy Rusko–EU a umožňují v jejich rámci pochopit hlavní vzorce a probíhající vazby. Tato předběžná analýza ukázala, že na straně RF existují tři hlavní diskurzivní komplexy, které lze označit jako (1) diskurz integrační, (2) diskurz liberalizační a (3) diskurz diverzifikační. Ve druhé fázi jsme na základě opakovaného čtení identifikovali klíčová slova či koncepty, které jsou nejčastěji spojeny s jednotlivými diskurzivními komplexy v rámci energetických vztahů mezi Ruskem a Evropskou unií. Klíčová slova byla inspirována existujícími spojeními, z nichž v rámci jednotlivých diskurzivních přístupů vzešla samotná diagnostika hlavních témat, založená na vyhledávání organizovaných vztahů mezi tematickými vztahy a klíčovými slovy, čemuž napomáhá skutečnost, že zvolené dokumenty RF mají velmi podobnou argumentační strukturu, která staví na klíčových tématech (srovnej Hynek – Střítecký 2010a: 12). Tímto způsobem pak bylo následně možné ve třetí fázi provést podrobnější analýzu jednotlivých dokumentů a jejich pomoci i samotných diskurzů Ruské federace (srovnej Tichý – Kratochvíl 2014: 12–13).

V rámci každého energetického diskurzu Ruské federace o energetických vztazích s EU jsme se zaměřili na tři skutečnosti: Zprvce na hlavní témata, která autor zkoumá pomocí tematické analýzy na základě jednotlivých klíčových slov (viz tabulku č. 3), jež se objevila studiím dokumentů ruských ústředních orgánů a projevů politických představitelů Ruska. Smyslem interpretace hlavních témat, která tvoří strukturu jednotlivých diskurzů, je provést hlubší analýzu obsahu ruského integračního, liberalizačního a diverzifikačního diskurzu, jež následně přispěje k pochopení energetických vztahů mezi Ruskou federací a Evropskou unií a ukáže na odlišnosti mimodiskurzivní reality jejich interakce. Zadruhé si společně s hlavními tématy povšimneme, jak Ruská federace ve svém v integračním, liberalizačním a diverzifikačním diskurzu vnímá Evropskou unii. Záměrem je ukázat, jak se postoje vůči EU v jednotlivých diskurzích liší či podobají, a porozumět různým formám chování a jednání Ruské federace v energetických vztazích s EU. A konečně zatřetí poukážeme na rozdíly a podobnosti mezi jednotlivými energetickými diskurzy Ruska. To znamená, že cílem je zjistit, jak se liší, nebo naopak shodují či doplňují ruský integrační, liberalizační a diverzifikační diskurz. Tyto podobnosti a rozdíly mezi jednotlivými energetickými diskurzy pak pomáhají legitimizovat a formovat význam integračního, liberalizačního a diverzifikačního diskurzu Ruské federace a jejich obsah. Následující rozdělení jednotlivých energetických diskurzů RF a jejich stručná charakteristika pak slouží jako hlavní východisko pozdější analýzy a interpretace obsahu integračního, liberalizačního a diverzifikačního diskurzu RF v energetických vztazích s EU.

Typologie energetických diskurzů

V této části článku představíme typologii možných energetických diskurzů Ruské federace, vypracovanou na základě prvního čtení dokumentů ústředních orgánů a projevů a rozhovorů vybraných politických představitelů Ruska. V rámci každého diskurzu je pak analyzován obsah, hlavní témata i to, jak se shoduje či rozchází s ostatními diskurzy.

Integrační diskurz je charakterizován pozitivním potenciálem vzájemného vztahu RF a EU, protože oba aktéry chápe jako komplementární (Kratochvíl – Tichý 2012: 100). Ruská federace v integračním diskurzu zdůrazňuje potřebu hlubší integrace obou stran, ale tvrdí, že jak EU, tak RF by měly uznat, že neexistuje jednostranná asymetrie mezi nimi, ale spíše vzájemná závislost. Proto by integrace neměla spočívat pouze v jednoduchém převodu všech stávajících norem EU v oblasti energetické spolupráce ze strany Ruska, ale v procesu jednání, k němuž obě strany přispějí stejnou měrou (Kratochvíl – Tichý 2013: 394). Na rozdíl od diskurzu liberalizačního zdůrazňuje integrační diskurz specifickou vazbu mezi Ruskou federací a Evropskou unií. Oba aktéři nejsou prostými obchodními a energetickými partnery, ale existuje mezi nimi zvláštní pouto, jež se projevuje potřebou pravidelných jednání mezi Ruskou federací a Evropskou unií o energetickém dialogu a potřebou

vytvořit zvláštní instituce, které budou regulovat bilaterální vztahy Ruska a EU. Obecnější otázky související s liberálnědemokratickým charakterem EU, nebo dokonce problematika občanských svobod a lidských práv jsou z integračního diskurzu vyloučeny. Integrační diskurz je zároveň navíc svázán s druhým teoretickým konceptem, vzájemnou závislostí neboli interdependencí (pro původní formulaci viz Keohane – Nye 1973). Právě proto, že jsou na sobě RF a EU vzájemně závislé (Rusko potřebuje unijní platby, EU potřebuje ruské suroviny), jsou podle teorie komplexní vzájemné závislosti obě strany nuceny překonávat konfliktní situace a hledat dlouhodobé, oboustranně prospěšné řešení (srovnej Kratochvíl – Tichý 2012: 100).

Liberalizační diskurz je v mnoha ohledech zásadně odlišný od diskurzu integračního. Přestože i on zdůrazňuje primárně ekonomické, a nikoliv politicko-bezpečnostní aspekty spolupráce RF a EU, liší se především vnímáním postavení obou aktérů. Liberalizační diskurz vychází z přesvědčení, že je obecně třeba obchodní i jiné ekonomické vazby mezi aktéry světové ekonomiky co nejvíce liberalizovat, a tak dosáhnout toho, že jejich vztahy budou co nejméně narušovány politickými intervencemi (Kratochvíl – Tichý 2013: 395). V každém případě není hlavním mottem tohoto diskurzu vzájemné sblížení aktérů, ale společné úsilí o co největší transparentnost a efektivitu sdíleného ekonomického prostředí (Kratochvíl – Tichý 2012: 100–101). Liberalizační diskurz je veden podobnými argumenty jako neoliberalismus, podle něhož spolupráce založená na komparativních výhodách a snaze o maximalizaci ekonomického užítu motivuje aktéry k překonávání vzájemné nedůvěry, která pramení z existence těchto aktérů v mezinárodním anarchickém prostředí (srovnej Keohane 1989; Baldwin 1993). Nicméně Rusko v liberalizačním diskurzu interpretuje a zdůrazňuje politické překážky liberalizace jak na vnitřní úrovni EU (strach a obavy některých členských zemí z ekonomické přítomnosti ruských společností), tak na vnější úrovni EU (tlak USA na snižování závislosti EU na Rusku). RF se snaží přesvědčit EU o potřebě větší liberalizace energetického trhu, odstranění nežádoucích bariér a zajištění rovného přístupu ruským společnostem, protože zvýšení transparentnosti a předvídatelnosti a snížení nedůvěry obecně omezí konfliktnost mezinárodního systému a přinese oběma stranám maximální zisky a posílí jejich společný obchod (Kratochvíl – Tichý 2013: 395).

Třetí diskurz, který jsme předběžně identifikovali, je diskurz diverzifikační, který se liší od předchozích dvou diskurzů nejvýrazněji. Především platí, že zatímco u obou předchozích je důraz kladen na ekonomickou stránku vzájemné spolupráce, diverzifikační diskurz si všímá politických a bezpečnostních implikací (Kratochvíl – Tichý 2012: 101). Diverzifikační diskurz nabývá na intenzitě především v době energetických krizí, přičemž RF se snaží o desekuritizaci (pro komplexní formulaci teorie sekuritizace³ a desekuritizace⁴ viz Weaver 1995) energetických vztahů s EU a odmítá jakákoliv obvinění ze zneužívání energetiky jako politického nástroje. Zároveň usiluje o zmírnění obav EU z přílišné závislosti na RF, odmítá je a namísto toho hovoří o ruských projektech výstavby plynovodů jako o příkladech úspěšné diverzifikace, jež přispěje k posílení energetické bezpečnosti EU. Diverzifikační diskurz odpovídá v termínech teorie mezinárodních vztahů politickému realismu (dále srovnej Gilpin 1984; Morgenthau – Thompson 1985). Výhodnost či nevýhodnost vzájemné spolupráce v oblasti energetiky (stejně jako v každém jiném hospodářském sektoru) je třeba vnímat nikoliv prizmatem ekonomického prospěchu, ale především politických zájmů obou aktérů. Ti se nacházejí v klasické situaci soupeření o omezené zdroje a s ním související využití těchto zdrojů pro posílení vlastní politické moci. Vztah Ruska a EU je v principu symetrický, ale zároveň je třeba na oba aktéry nahlížet primárně jako na rivaly, jejichž vztahy se v některých ohledech blíží ke hře s nulovým součtem: usiluje-li EU o maximální možnou otevřenost ruského energetického sektoru, RF se takovému otevření brání; přeje-li si EU co možná největší pestrost dodavatelských zemí a přepravních tras, je cílem Ruské federace takové diverzifikaci zabránit apod. (Kratochvíl – Tichý 2013: 395).

Následující tabulka č. 1 znázorňuje hlavní teoretické koncepty a znaky, které definují vnitřní a vnější vztahy a vazby mezi Ruskem a EU v jednotlivých energetických diskurzích. Zároveň tabulka č. 1 vymezuje symetrii a asymetrii a vazby ve vzájemných vztazích mezi Ruskou federací a EU, které převládají v jednotlivých energetických diskurzích. Smyslem tabulky č. 1 je představit hlavní teoretická východiska integračního, liberalizačního a diverzifikačního diskurzu Ruské federace o energetických vztazích s EU, která jsou důležitá při zkoumání vazeb mezi jednotlivými tématy.

Tabulka č. 1
Přehled energetických diskurzů a identifikační znaky

Diskurz	Vzájemný vztah RF a EU	Teoretické koncepty	Klíčová slova spojená s daným energetickým diskurzem
Integrační	Rovnocenní partneři / Asymetrie, ale i symetrie	Vzájemná integrace, interdependence	Integrace Spolupráce Partnerství a vztahy Interdependence Dohoda o partnerství a spolupráci (PCA)
Liberalizační	Obchodní partneři / Symetrie	Komparativní výhody, neoliberalismus	Přístup na trh a tržní pravidla Liberalizace a investice Transparentnost Efektivita a reformy Smlouva o energetické chartě (ECT) a třetí liberalizační balíček
Diverzifikační	Rivalové, potenciální nepřátelé / Symetrie	Hra s nulovým součtem, desekuritizace	Energetická bezpečnost Diverzifikace Alternativní trasy, zdroje a projekty Nespolehlivost tranzitních zemí Spolupráce s třetími zeměmi

Zdroj: Autor podle Tichý – Kratochvíl (2014: 14) a Kratochvíl – Tichý (2012: 101).

Tabulka č. 1 také uvádí přehled hlavních konceptů či klíčových slov a výrazů, které jsou typické pro jednotlivé ruské diskurzy. Pro integrační diskurz Ruské federace jsou klíčová slova jako *spolupráce, vztahy, partnerství*, inspirovaná podstatou samotné *integrace*, která předpokládá užší propojení založené na institucionálním a legislativním rámci, tj. *dohodě a vzájemné závislosti*. V liberalizačním diskurzu Ruské federace jsou slova jako *transparentnost, efektivita, investice a reforma* doprovodnými výrazy procesu *liberalizace* ve smyslu co největší otevřenosti a modernizace, spojené dále s *přístupem na trh a tržními pravidly* jako podmínkami úspěšné energetické spolupráce. V případě diverzifikačního diskurzu Ruské federace jsou pak všechna slova, tj. *diverzifikace, alternativní trasy, zdroje a projekty, nespolehlivost tranzitních zemí a spolupráce s třetími zeměmi*, odvozeny od potřeby zajištění *energetické bezpečnosti*.

K použití těchto klíčových konceptů v tabulce č. 1 je ovšem potřeba zmínit jednu zásadní poznámku. Pouhá skutečnost, že zkoumaný dokument obsahuje například slovo *spolupráce*, ještě neznamená, že tento pojem a s ním spojená věta či část věty automaticky spadají do integračního diskurzu. Velmi podobně se to projevuje i v případě sousloví

energetická bezpečnost, které ve větě není striktně vymezeno, respektive spojeno pouze a výlučně s diverzifikačním diskurzem. Naopak tyto koncepty jsou často zmiňovány i v dalších zkoumaných textech, kde mají daleko významnější místo ve spojitosti s jinými výrazy či slovními spojeními, které spadají do zbývajících diskurzivních komplexů (klíčový pojem, kterým začíná celý dokument nebo je uveden jako základní princip odůvodnění). Jinak řečeno, rozhodující pro použití určitého textu (odstavce či věty) jako citátu k podpoře analýzy a interpretace určitého tématu v rámci daného diskurzu je spojitost klíčového slova, respektive jeho závislost na kontextu a obsahu věty, kde se koncept/pojem nachází.

HLAVNÍ TVŮRCI/AKTÉŘI ENERGETICKÉHO DISKURZU RUSKA

Než se pustíme do samotné analýzy textů, identifikujeme klíčové aktéry a představitele RF, kteří zásadním způsobem formují obsah a směřování převládajícího ruského energetického diskurzu, a zasadíme tak analýzu do širšího institucionálního a vnitropolitického kontextu. Jinak řečeno, kromě otázky, kdo jsou relevantní političtí aktéři/představitelé ovlivňující ruský energetický diskurz, je stejně důležitá i otázka, jaká je pozice těchto politických aktérů či představitelů Ruska v rámci jejich energetických diskurzů (Epstein 2011). K dosažení těchto dvou cílů je proto potřeba se zaměřit na analýzu vzájemného vztahu mezi tvůrcem/aktérem diskurzu na straně jedné a prostředím/strukturou, v níž tento diskurz probíhá (k otázce vztahu struktura–aktér dále srovnej Wendt 1999: 139–192, 1987: 335–370; Reus-Smit 2005: 196) na straně druhé. Tato interakce vzájemného působení a ovlivňování pak odráží řadu základních teoretických poznatků, které jsou klíčové při zkoumání dané problematiky.

Zprvve strukturální kontext diskurzu (diskurzivní struktura) determinuje zájmy aktéra a jeho identitu. To znamená, že prostředí, v němž se diskurz odehrává, ovlivňuje postavení a rozhodování aktéra/představitele, který utváří diskurz (dále srovnej Carta – Morin 2014: 10–11). Ve světle těchto skutečností může být energetická politika chápána jako činnost produkce a reprodukce identity, jejímž jménem odpovědný aktér diskurzu provozuje energetické zájmy jak v rámci svého státu, tak v mezinárodním prostředí vůči ostatním zahraničním aktérům (srovnej Campbell 1998: 68). Zadržme diskurzivní interakci odpovědní aktéři konstruují sociální (diskurzivní) realitu (srovnej Guzzini 2000). To znamená, že relevantní představitelé diskurzu v tomto případě ovlivňují prostředí a strukturální kontext, v němž se určitý diskurz odehrává. Zatřetí v kontextu bezpečnostní reality jsou například politika energetické bezpečnosti a s ní související energetické otázky strukturovány prostřednictvím vystoupení relevantních představitelů energetického diskurzu. Tento vztah se následně projevuje i v kontextu převládajícího/oficiálního diskurzu RF v oblasti energetiky vůči EU, na jehož tvorbě se podílí omezený počet politických činitelů RF.

Klíčovou úlohu mezi tvůrci ruského energetického diskurzu hraje především prezident RF, který zásadně ovlivňuje směřování energetické politiky. Zároveň ruský prezident v oblasti své působnosti projednává jménem RF problematiku energetiky a související otázky při setkáních se zástupci třetích zemí. Podobně problematiku energetické bezpečnosti zmiňuje velmi často ve svých projevech i předseda vlády, který stejně jako prezident Ruské federace působí na energetickou politiku a diskutuje o energetické otázce s politickými činiteli ostatních zemí. V ruské vládě mají na energetický diskurz prostřednictvím svých ministerstev významný vliv také odpovědní ministři.

Na prvním místě je potřeba uvést ministra energetiky, který jako relevantní tvůrce ruského energetického diskurzu velmi často vyjednává o energetice se zahraničními představiteli a svými projevy ovlivňuje vnitřní i vnější dimenzi energetické politiky RF. Velmi důležitým představitelem je v tomto ohledu i ministr zahraničních věcí, pro kterého představuje otázka energetiky důležitou agendu v průběhu jednání s ostatními činiteli třetích zemí. Dalšími relevantními tvůrci ruského energetického diskurzu, kteří zmiňují energetiku v rámci svých prohlášení a vystoupení, jsou ministr ekonomického rozvoje a ministr

průmyslu a obchodu, ale i stálý zástupce RF při EU. Tabulka č. 2 ukazuje na hlavní aktéry, respektive relevantní představitele/tvůrce energetického diskurzu Ruska. Stejně tak tabulka č. 2 definuje vztah či pozici těchto ruských politických představitelů k energetickému diskurzu RF.

Tabulka č. 2
Hlavní aktéři / političtí představitelé energetického diskurzu RF

Klíčoví aktéři RF v procesu tvorby energetické politiky	Způsob rozdělení kompetencí	Obsah aktivit
Prezident Ruské federace	Disponuje zákonodárnou iniciativou, má zásadní vliv na fungování energetické politiky, určuje hlavní vektor vnitřní a vnější dimenze energetické bezpečnosti RF.	V oblasti své působnosti prezident Ruska projednává problematiku energetiky a související otázky ve vztazích se zástupci Evropské unie jménem Ruské federace.
Předseda/ /místopředsedové vlády RF	Ve spolupráci s vybranými ministerstvy ovlivňuje ruský premiér energetickou bezpečnost a politiku RF, podepisuje akty prezidenta a vlády, reprezentuje RF v energetických vztazích s EU.	Předseda vlády Ruska, jednotliví první místopředsedové a další místopředsedové ruské vlády mluví v rámci svých pravomocí a v zastoupení Ruské federace o energetice s politickými činiteli Evropské unie.
Vláda RF složená z jednotlivých ministerstev	Publikují klíčové dokumenty a strategie, ovlivňují přímo či nepřímo směřování vnitřní a vnější dimenze energetické politiky a bezpečnosti Ruské federace, na různých úrovních zastupují RF v energetických vztazích s EU.	Ministr zahraničních věcí, ministr průmyslu a obchodu, ministr energetiky a ministr ekonomického rozvoje, ale i stálý zástupce RF při EU diskutují jménem Ruské federace se svými unijními protějšky o otázce energetiky v rámci svých kompetencí.

Zdroj: Autor.

PŘEHLED ENERGETICKÝCH DISKURZŮ RF VŮČI EU V LETECH 2004–2014

Energetický diskurz Ruské federace o energetických vztazích s EU zkoumáme na základě tematické analýzy a pomocí výše uvedených základních diskurzivních přístupů a v jejich rámci klíčových slov. V každém energetickém diskurzu budou analyzována hlavní témata a pozice RF ve vztahu k EU. Zároveň se autor zaměří na společné, ale i rozdílné znaky těchto tří energetických diskurzů RF.

Integrační diskurz Ruska

Prvním identifikovaným energetickým diskurzem Ruské federace je diskurz integrační. Hlavní myšlenka, kterou se integrační diskurz zásadně liší od energetického diskurzu liberalizačního, je potřeba integrace ve smyslu postupného a vzájemného přibližování asymetrických pozic Ruské federace a Evropské unie v energetických vztazích. Pro ruský integrační diskurz je ovšem podstatná skutečnost, že tato integrace by neměla spočívat pouze v transpozici unijních norem a hodnot ze strany RF, ale měla by být založena na principech vzájemně prospěšné, ale především symetrické spolupráce v oblasti energetiky,

kde Ruská federace bude rovnocenným partnerem EU. Pozici Ruska v tomto ohledu explicitně vyjádřil ruský ministr pro energetiku Sergej Šmatko (2009a) slovy „*důležitý je pro nás dialog, nikoliv diktát*“, ale i stálý představitel RF při EU Vladimír Čižov (2012), podle nějž spolupráce v oblasti energetiky musí být oboustranná, protože „*ignorování zájmů jednoho z partnerů může zásadně poškodit celkové partnerství*“.

Přestože v integračním diskurzu RF není cílem jednostranná inkorporace evropských norem, RF na jednu stranu částečně harmonizuje a přijímá tyto normy EU jednak v očekávání vlastních výhod, například v oblasti ekonomiky a její modernizace, jednak za účelem „*dalšího rozvoje vzájemně prospěšného partnerství v oblasti energetiky*“ (President of Russia 2012; Christěnko 2010a). Na druhou stranu pak RF sama prosazuje vlastní normy a hodnoty, jež by měla EU v procesu vzájemné integrace postupně akceptovat. To potvrdil Vladimír Putin (2007a, 2011a), Michail Fradkov (2006) a Sergej Lavrov (2006a, 2008a, 2013a), dle kterého by EU jako účastník summitu v Petrohradu měla přijmout jeho normy, „*kteřé spočívají na vzájemném respektování a vyvážení zájmů producentů, spotřebitelů a tranzitních zemí*“. Ruská federace tak pod záminkou zlepšení energetické spolupráce s EU prosazuje své normy a hodnoty ve snaze změnit chování EU tak, aby byla více nakloněná ruským zájmům. V tomto ohledu je potřeba dále zdůraznit, že RF zcela rozdílně nahlíží a interpretuje evropské normy, které se vztahují k otázkám jejich interakce, včetně energetiky. I když političtí představitelé RF a EU používají často stejnou normativní slovní zásobu, ruští tvůrci diskurzu záměrně uděluji normativním pojmům různé významy. Jinak řečeno, RF nezpochybňuje základ hodnot a norem, ale snaží se je reinterpretovat a nabídnout pro většinu z nich alternativní vize a vlastní výklad.

Vedle otázky integrace Ruska a EU je pro ruský integrační diskurz podstatné dělení energetické spolupráce ze strany RF na úroveň multilaterální s EU jako celkem a bilaterální s jednotlivými členskými státy. Hlavními energetickými partnery RF jsou v rámci EU zejména Španělsko, Francie a Itálie, přičemž rozvoj energetických vztahů RF s těmito evropskými zeměmi představoval „*vždy pozitivní faktor v Evropě*“ (Putin 2011a, 2012). Privilegované místo v energetické interakci s RF zaujímá Německo, které je důležité centrum pro „*distribuci ruských energetických zdrojů do zbytku Evropy*“ (Medveděv 2010a; ale také Putin 2006a; Novak 2012; Ministerstvo ekonomického rozvoje Ruské federace 2008) a zároveň představuje hlavního importéra ruské ropy a zemního plynu v Evropě. Tyto bilaterální energetické vztahy RF s vybranými evropskými zeměmi jsou v souladu se strategií Ruska, které na jedné straně tímto způsobem *de facto* obchází pozici EU a narušuje její snahu o jednotnou energetickou politiku, na druhou stranu RF tato obvinění odmítá a bilaterální vztahy považuje za přirozený postup a součást své energetické politiky vůči EU, která je „*naš největší obchodní a energetický partner*“ (Nabiullina 2011a).

V integračním diskurzu Ruské federace pak zůstává hlavním aktérem energetických vztahů především Evropská unie, která „*byla a je klíčový energetický partner pro naši zemi*“ (Čižov 2012; ale také Šmatko 2010a, 2010b) a kam míří kolem 90 % veškerého exportu ropy, asi 70 % zemního plynu a 50 % uhlí. Podstatné pro ruský integrační diskurz je skutečnost, že stejně tak je Ruská federace důležitá pro Evropskou unii, neboť například „*34 % celkového importu plynu, 30 % dovozu ropy, 24 % uhlí, 30 % importu jaderného paliva a materiálu do EU pochází z Ruska*“ (Nabiullina 2011b; ale také Manturov 2013a), což má pro Ruskou federaci velmi důležité opodstatnění a význam v procesu uznání rovnosti ze strany Evropské unie a představuje základ úspěšné energetické spolupráce.

Stejně jako liberalizační diskurz i integrační diskurz Ruské federace vzájemnou energetickou spolupráci s EU vnímá především pozitivně. Zaprvé zdůrazněním současného stavu, kdy „*v našich vztazích s Evropskou unií zaujímá energetika významné místo*“ (Lavrov 2008a). Zadruhé připomenutím nedávné minulosti: „*My jsme za čtyřicet let vždy spolehlivě exportovali dodávky plynu do Evropy*“ (Šmatko 2009b). Zatřetí odkazem na budoucnost, v níž Ruská federace očekává „*vzájemně výhodnou energetickou spolupráci*“ (Putin 2006b; ale také Šmatko 2009c). Důvod pro toto tvrzení je dle ministra zahraničních

věci Sergeje Lavrova (2011a, 2007a) jednoznačný: „*Rusko a EU nemají přijatelnou alternativu*“ a je toho „*příliš mnoho, co nás váže geograficky, ekonomicky, historicky...*“, čímž Rusko vyslalo jednoznačný vzkaz o významu ruských dodávek ropy a zemního plynu pro Evropskou unii, která by měla s Ruskou federací i nadále úzce spolupracovat a nehledat si nové partnery, respektive neusilovat o oslabení tohoto energetického partnerství. Vedle toho je pro další rozvoj energetické spolupráce podle Vladimira Čižova (2012, 2014a) důležité vzájemné uznání rozdílných energetických zájmů, protože „*zájmy EU a RF nemohou být identické ve všech parametrech a přirozeně se liší*“ (viz též Medveděv 2013; Putin 2014a).

Integrační diskurz se naopak liší od diskurzu liberalizačního tím, že v něm Ruská federace a Evropská unie nejsou pouhými spotřebiteli a dodavateli, „*ale jsou důležití partneři*“ (President of Russia 2012), kteří v procesu vzájemného přibližování chtějí „*vytvořit skutečné partnerství v oblasti energetiky*“ (Lavrov 2011a), založené na „*principech rovnosti, vzájemné výhodnosti a důvěře*“ (Šmatko 2010a). To podtrhuje symetričnost jak z pohledu prospěšnosti, tak přibližování Ruské federace a Evropské unie, která v integračním diskurzu představuje pro Rusko strategicky důležitého a spolehlivého odběratele energie a hlavního ekonomického partnera, s částečně odlišnými zájmy. Energetická spolupráce a rozvoj partnerství mezi Ruskou federací a Evropskou unií jsou pak v ruském integračním diskurzu podmíněny několika faktory.

Zprvce kooperace v oblasti energetiky mezi RF a EU probíhá v rámci Energetického dialogu EU–Rusko,⁵ který „*představuje důležitý projekt sblížení a účinný nástroj spolupráce*“, ale také příležitost pro rychlou reakci v podobě „*aktualizovaného mechanismu včasného varování*“ (Putin 2006c, 2007a). Vedle toho by energetická spolupráce měla být realizována také v rámci Partnerství pro modernizaci EU–Rusko,⁶ kde na základě odvětvových dialogů „*budou naše strany postupně přibližovat technické předpisy a rozšiřovat příležitosti pro spolupráci*“ (Čižov 2011a; viz též Lavrov 2011b), přičemž uznání vzájemné energetické integrace s Evropskou unií „*může dobře přispět k podpoře politiky zaměřené na modernizaci ruského energetického sektoru*“ (Čižov 2011b; stejně tak Nabiullina 2011b). Z druhé může energetická spolupráce podle ruských politických představitelů existovat pouze na vzájemně výhodném a spravedlivém právním základě. Tím se rozumí především nová Dohoda o partnerství a spolupráci (PCA),⁷ která by podle premiéra Putina (2011b, 2012) měla být založena na předchozích výsledcích v oblasti energetiky, jež „*ukazují, čeho můžeme dosáhnout, když zaujmeme pragmatický a obchodní přístup ke spolupráci*“. Prezident Putin (2014b, 2014c) v této souvislosti připomněl, že opakovaně vyzval EU a evropské země, aby „*pracovaly konzistentně na novém základu Dohody o partnerství a spolupráci mezi RF a EU*“, která by zahrnovala „*velkou a maximálně konkrétní kapitolu o energetice*“ (viz též Uljukajev 2014a). Jinak řečeno, nová dohoda o strategickém partnerství mezi Ruskem a EU, sestávající ze série specializované vymezených rozsáhlých dohod zaměřených především na energetickou a ekonomickou spolupráci, je považována za nástroj prohloubení partnerských vztahů v oblasti energetiky, protože „*já věřím, že je velmi důležité mít společný rámec pro celkové energetické vztahy*“ (Putin 2007b, 2007c).

Druhým klíčovým tématem ruského integračního diskurzu je otázka vzájemné energetické závislosti, která je založena na jednoduchém vzorci: EU potřebuje stabilní a nepřerušované dodávky energie z RF, a naopak Rusko potřebuje trvalý a bez vážných cenových výkyvů probíhající přísun finančních prostředků z prodeje nerostného bohatství do Evropské unie. To znamená, že vzájemná energetická závislost umožňuje Rusku zajistit značné rozpočtové příjmy, a naopak EU přináší zásobování energetickými zdroji potřebnými pro udržitelný rozvoj ekonomiky. Ve vztahu k otázce energetické interdependence lze ovšem v integračním diskurzu RF najít určitou ambivalenci.

Na jednu stranu například Vladimir Putin (2006c) a Sergej Lavrov (2007a) nahlízejí na energetické vztahy mezi Evropskou unií a Ruskou federací prizmatem symetrické vzájemné

závislosti: „*Ruská federace a Evropská unie jsou nepochybně přirozenými partnery v oblasti energetiky*“ nebo „*naše vzájemná závislost se nejvíce projevuje v energetickém sektoru*“. Současně s tím je pak energetická interdependence považována jednak za „*tmelící faktor zavedených energetických vztahů*“ mezi EU a Ruskem a jednak je vnímána „*jako věc pozitivní hodnoty, a ne jako hrozba*“ (Čížov 2012; Medveděv 2010b; Zubkov 2008).

Na druhou stranu Vladimir Putin (2006c) na stejném místě hovořil spíše o asymetrické vzájemné závislosti v neprospěch Ruska, které je závislejší na evropských spotřebitelích, „*než oni jsou závislí na svém dodavateli*“. Sergej Lavrov (2007b, 2013b) však naznačil, že tato vzájemná závislost nemusí být trvalým jevem. S tím, jak se bude zvyšovat energetická spotřeba EU, „*nemáme žádné pochybnosti o tom, že se EU neobejde bez Ruska*“. Stejně tak se vyjádřil ministr energetiky Šmatko (2009a), dle kterého v důsledku dlouhodobé strukturace ruských dodavatelských smluv a rostoucí spotřeby ropy a plynu v EU „*naše postavení hlavního dodavatele do EU není během příštích pětadvaceti let v ohrožení*“.

Faktory, které mohou poškodit vzájemnou závislost a partnerství mezi Ruskou federací a Evropskou unií, představují podle Vladimira Putina (2006b) pokusy některých evropských států zabránit rozvoji energetických vztahů Ruska s Evropou, protože „*pravděpodobně mají za to, že to není v jejich zájmu, a proto se pokusí tomu zabránit*“. Dále je to především snaha USA přesvědčit některé evropské státy, aby neodebíraly energetické dodávky z Ruska: „*Víme, jak naši američtí partneři vedou dialog v Evropě, kdy vyzývají některé země, aby nedovážely naše suroviny a pokusily se najít nové trasy [...] Myslím, že je to špatná politika a hloupost*“ (Putin 2008). Zároveň podle Sergeje Lavrova (2014a, 2014b) a Vladimira Putina (2014b) došlo kvůli krizi na Ukrajině v roce 2014 „*k určitému poškození energetických vztahů EU a RF*“, což se projevuje stagnací poptávky po ruské ropě v Evropě a snížením exportu ropy na evropský trh, ale také „*krizí ve vztazích s evropskými spotřebiteli*“ v podobě „*snížení poptávky a dovozu plynu z RF a zároveň zvýšení konkurenceschopnosti na vnitřním trhu v EU*“ (Ministerstvo energetiky Rossijskoj Federacii 2014), a to může částečně vzájemnou závislost oslabit.

Liberalizační diskurz Ruska

Druhý významný energetický diskurz Ruské federace, který jsme na základě analýzy sledovaných dokumentů a projevů politických představitelů Ruska identifikovali, je diskurz liberalizační. Také v případě ruského liberalizačního diskurzu existuje několik odlišností, ale i řada podobností s integračním diskurzem Ruska. Oba ruské diskurzy se liší především hlavním zaměřením. Zatímco pro ruský integrační diskurz je důležitá vzájemná integrace RF a EU v energetických vztazích, v rámci ruského liberalizačního energetického diskurzu je významná pozornost věnována především snaze ruských energetických subjektů, jako je například ropná firma Lukoil či státem vlastněná plynárenská společnost Gazprom, o upevnění a posílení pozice na vnitřním energetickém trhu v Evropské unii.

Podobně se ruský liberalizační diskurz s integračním diskurzem shodují v pozitivním vnímání obou aktérů jako přirozených obchodních a energetických partnerů, jejichž spolupráce je vedena ekonomickou výhodností, ale kteří mohou mít přirozeně odlišné zájmy. Zároveň je postavení obou aktérů v liberalizačním diskurzu spíše symetrické. To zdůraznil Dmitrij Medveděv (2008) v jednom z rozhovorů, kde zmínil, že Evropská unie je pro Ruskou federaci největší energetický trh „*a budeme i nadále rozvíjet naše energetické dodávky na tento trh*“. Podobně Vladimir Putin (2006d) naznačil, za jakých podmínek by tato spolupráce mohla efektivně fungovat: „*Musíme odstranit všechny obavy, a vytvořit stabilitu, spolehlivost a předvídatelnost*“.

Podobně se ruský liberalizační a integrační diskurz shodují v dělení přístupu ruských subjektů na energetické trhy členských států. Například „*zájem ruských společností je vstup na energetický trh Itálie*“ či Německa, kam „*proudí velké množství ruského plynu*“ (Putin 2012), a na evropský energetický trh, kde „*zájem ruských investorů v posledních*

letech neustále roste“ (Lavrov 2007a). To zároveň potvrdila ministryně ekonomického rozvoje Elvira Nabuillina (2011c), dle které je evropský energetický trh dokonce klíčovým a „zásadním faktorem zajišťující růst ruské ekonomiky“, ale i ministr energetiky Šmatko (2010c), když jasně zdůraznil, že „Evropa je naším hlavním vývozním trhem“. Jinak řečeno, základním cílem Ruské federace je zachovat a zvýšit podíl ruského zemního plynu v Evropě, neboť export na trhy členských států či Evropské unie jako takové je považován za hlavní zdroj příjmů pro ruské energetické společnosti, zejména Gazprom, a tím i hlavní finanční zdroj pro ruský státní rozpočet.

Přestože jak u integračního, tak liberalizačního diskurzu Ruska není cílem jednostranná adaptace unijních hodnot a norem, oba ruské diskurzy se shodují v tom, že v rámci zajištění efektivního fungování vzájemných energetických vztahů mezi Evropskou unií a Ruskem, a především pokud to přinese určité výhody pro Ruskou federaci, je možné souhlasit s částečnou adaptací právních předpisů obdobným těm, které vydává a prosazuje Evropská unie, zejména Evropská komise. To potvrdil například ministr ekonomického rozvoje a obchodu German Gref (2005), podle kterého přijetí potřebného zákona v oblasti využívání nerostných surovin, „podobného právním normám, jako mají v Evropě [...], představuje významný krok vpřed“ neboť „v případě, že by vláda schválila tento zákon [...], bude vytvářet zcela nové a atraktivní podmínky pro zahraniční investice“ do rozvoje nerostných surovin na území Ruské federace.

Zároveň zlepšení pozice v přístupu ruských subjektů na vnitřní trh v EU by podle ruského liberalizačního diskurzu měl napomoci vstup Ruské federace do Světové obchodní organizace (WTO).⁸ Jeho význam pragmaticky shrnul Sergej Lavrov (2011c), podle kterého členství Ruska ve WTO „může posílit spolupráci, nejen v oblasti energetiky, s EU“. To jasně potvrdil i prezident Medveděv (2011a) s tím, že „WTO podpoří přístup našich společností na evropský trh a lepší investice“. Naopak nedostatek investic představuje vážný problém, který zhoršuje „vývoj ruské ekonomiky včetně energetického sektoru a tím i vztahy s EU“ (Putin 2011a). Druhým problémem, který sráží ruskou konkurenceschopnost vůči EU, je silná orientace Ruské federace na export energetických zdrojů. Například „naším největším problémem je výrazná závislost ruské ekonomiky na vývozu energetických zdrojů“ (Putin 2011b). V zájmu RF je proto snížit tuto závislost, „což znamená, že potřebujeme změnit postoj k energetice“ (Medveděv 2011a; ale i Šmatko 2011).

Změnu přístupu Ruska v procesu liberalizace energetických vztahů s Evropskou unií by podle liberalizačního diskurzu měla představovat reforma a modernizace ruské ekonomiky a energetického sektoru ve smyslu inovace a větší otevřenosti, transparentnosti a konkurenceschopnosti s cílem zvýšit její efektivnost. Zcela jasně tuto skutečnost potvrdil prezident Medveděv (2010c), dle kterého Ruská federace potřebuje strukturální reformu a modernizaci energetického sektoru, přičemž „komplexní modernizace země, diverzifikace ekonomiky a její přechod na inovativní, technologicky vyspělý model rozvoje je klíčovou výzvou“ (Čižov 2010, 2011a, 2011b). Modernizace pak mimo jiné pomůže překonat závislost ruské ekonomiky na vývozu energetických zdrojů a získat přístup „k energetickým trhům v EU, ale i novým technologiím v energetice a přepravě“ (Čižov 2011c, 2014a; Nabiullina 2010a, 2010b).

Na výtky Evropské komise, dle kterých by měla RF liberalizovat svůj energetický trh pro evropské investory a sjednotit domácí ceny zemního plynu se světovými, pak Vladimir Putin (2006c, 2007c, 2009a, 2009b) opakovaně odpovídal: „Naše výroba a přeprava energetických zdrojů je výrazně liberalizovanější než u jiných producentů zemí“ nebo „Plánujeme zavedení evropské ceny pro naše domácí zákazníky“. Nicméně za tyto ústupky a vytvoření podmínek, které umožní přístup zahraničních firem na ruský trh, pak Rusko očekává „nediskriminační přístup od vlád zainteresovaných států“ (Putin 2006a). Vedle toho je ospravedlňující rétorika ruských politických představitelů v liberalizačním diskurzu přítomna i v případě výhrad Evropské komise vůči dlouhodobým smlouvám, které

ruské společnosti s evropskými zákazníky podepisují obvykle na dobu 25–30 let. Důvod, proč RF buduje energetické vztahy s EU na základě dlouhodobých smluv v odvětví plynu, které jsou vázány na tržní ceny ropy, jasně vysvětlil Vladimir Putin (2012, 2009a): „*To je naprosto spravedlivý systém cen. Co může být liberálnější, než je tržní cena ropy, která se obchoduje na burze?*“ Ospravedlňující rétoriku liberalizačního diskurzu pak jednoznačně podtrhl Sergej Lavrov (2007a, 2006a), když zdůraznil, že „*my, na rozdíl od jiných států, dodržujeme tržní pravidla*“. Stejně tak ministr ekonomického rozvoje Andrej Belousov (2013) odmítl tvrzení Evropské komise, že Rusko nemá tržní ceny za zemní plyn: „*Naše domácí ceny za plyn jsou okolo 100 dolarů za 1000 kubických metrů a pomalu se zvyšují. To je stejná cena, jako mají v USA.*“

Naopak Vladimir Putin (2008) v této souvislosti obvinil EU a USA z vytváření a šíření netržních principů a pravidel ve vztahu k Ruské federaci: „*My víme, co říkají naši američtí partneři o energetickém dialogu Ruska v Evropě: jdou do některých zemí a vyzývají je, aby nekupovaly naše suroviny [...] To už je politická záležitost.*“ Vytýkal také některým členským státům EU snahu zabránit přístupu ruských společností na své energetické trhy. Například ve Velké Británii se v roce 2006 objevily velmi negativní reakce na záměr Gazpromu koupit britskou energetickou společnost Centrica, který vláda nakonec zakázala. „*Každý byl nadšený: Pozor, Rusové přicházejí! Strážel!*“ (Putin 2006a), což jde proti liberalizaci v energetických vztazích mezi Evropskou unií a Ruskou federací. Podobně Vladimir Čižov (2014b) v této souvislosti obvinil EU jednak z monopolizace trhu s „*jediným subjektem jako výkonným orgánem Energetické unie navržené premiérem Tuskem*“, jednak z vytváření a šíření netržních principů a pravidel ve vztahu k RF a jeho energetickým společnostem, které jdou proti procesu liberalizace v energetických vztazích EU–Rusko.

Další spornou otázku představuje v ruském liberalizačním diskurzu Smlouva o energetické chartě (ECT) a její Tranzitní protokol. Ruská federace sice smlouvu podepsala, ale nikdy ji neratifikovala.⁹ Také v tomto případě je v liberalizačním diskurzu přítomen velmi silný ospravedlňující argument, proč se RF stavěla proti ECT a jejímu Tranzitnímu protokolu, který ukládá poskytnutí přístupu k infrastruktuře pro přepravu zemního plynu: „*Dobře, my vám dáme přístup k této infrastruktuře, ale kde je vaše infrastruktura, jakou máme my? Naši partneři nemají takovou infrastrukturu. Z těchto důvodů by byl podpis a ratifikace dodatkových protokolů ze strany RF jednostranné rozhodnutí a my nebudeme přijímat jednostranná rozhodnutí*“ (Putin 2006b; Medveděv 2009a; Novak 2014a). Hlavní překážkou pro ruskou ratifikaci ECT tak byly podmínky týkající se energetického tranzitu. Svobodný tranzit po území Ruska by neumožnil získávat příjmy z tranzitu v témže objemu jako evropské země následkem značně nižších tarifů na přečerpání zemního plynu do Ruské federace, která by tím ztratila nejpříťažlivější trhy a musela by snížit exportní ceny.

Rozdílný názor ze strany politických představitelů Ruské federace existuje rovněž na takzvaný třetí liberalizační balíček EU, který je podle Sergeje Lavrova (2013a, 2014a) v rozporu „*s filozofií energetické politiky EU, zaměřenou na liberalizaci energetického trhu*“ (srovnej Čižov 2014b, 2014c) a zároveň „*negativně ovlivňuje energetickou spolupráci*“ (Lavrov 2013b; Uljukajev 2014b). Hlavní výhrady proti třetímu liberalizačnímu balíčku se v liberalizačním diskurzu RF, který je v tomto ohledu veden silnou obviňující rétorikou, dají shrnout do tří bodů. Zaprvé „*„unbundling“ vyžaduje oddělení energetické výroby, přepravy a prodeje na trzích EU násilným vyvlastněním aktiv*“ (Čižov 2012). Zadruhé „*„agresivní a retrospektivní aplikace balíčku zhoršuje postavení ruských společností*“ (Lavrov 2010) na unijním energetickém trhu. Zatřetí „*„liberalizační balíček ovlivňuje zájmy ruských společností*“ (Lavrov 2011b; Medveděv 2010c) v EU a je diskriminační. Proto je nutné odstranit tyto překážky a „*zajistit nediskriminační přítomnost ruských společností na energetickém trhu EU*“ (Putin 2007a).

Další spornou otázkou v kontextu implementace třetího liberalizačního balíčku představuje antimonopolní vyšetřování ruské energetické společnosti Gazprom Evropskou komisí,

kteří je dle ministra energetiky Sergeje Šmatka (2012) „*neakceptovatelné a neoprávněné*“ (viz též Novak 2014b; Belousov 2012), protože „*pokud EU nemá jednotný energetický trh, Gazprom nemůže fragmentovat něco, co neexistuje*“ (Čížov 2013). Důvodů, které vedly Evropskou komisi k obvinění Gazpromu, byla podle předsedy vlády Vladimira Putina (2012) celá řada, ale „*tím hlavním je ekonomická krize v eurozóně [...] a EU chce využívat svého politického vlivu vůči nám, abychom jí zaplatili její problémy. To není konstruktivní*“ (viz též Novak 2013a, 2013b). Také v tomto případě se Ruská federace snaží sebe samu prezentovat jako oběť nesprávného a diskriminačního postupu EU, která svými opatřeními jde proti pravidlům a principům liberalizace, jež Rusko naopak zastává a hájí.

Diverzifikační diskurz Ruska

Třetí identifikovaný energetický diskurz Ruské federace, tj. diverzifikační, se na jedné straně od obou předchozích ruských diskurzů odlišuje zejména důrazem na zajištění energetické bezpečnosti EU, která „*zůstává prioritou naší bilaterální spolupráce*“ a „*RF má zájem na zajištění evropské energetické bezpečnosti*“ (Putin 2006e; stejně tak Lavrov 2011d). Na druhé straně se ruský diverzifikační diskurz s integračním diskurzem shodují v otázce důvěryhodnosti Ruska jako stabilního a spolehlivého dodavatele ropy a zemního plynu „*pro své partnery v EU*“ (Putin 2006b), a proto „*věřím, že zajištění energetické bezpečnosti v Evropě vyžaduje naše konkrétní úsilí*“ (Medveděv 2009b). Stejně jako v ruském integračním diskurzu, také v případě diverzifikačního diskurzu prezentuje RF sebe samu ve vztahu k EU jako „*hlavního energetického dodavatele*“ (Šmatko 2010c; ale také Putin 2006f), který zajišťuje evropskou energetickou bezpečnost dovozem ropy a plynu.

Toto tvrzení pak předseda vlády Putin (2006g) ještě několikrát zopakoval: „*Po více než čtyřicet let Rusko důsledně plnilo své závazky vůči evropským partnerům v plné výši [...] Jmenujte mi jeden případ, kdy RF nedodala slíbené dodávky do Evropy svým evropským partnerům*“ (stejně tak Šmatko 2009a). Nebo „*po několik desetiletí je naše země spolehlivým a stabilním dodavatelem energie na trh EU*“ (Lavrov 2011d; Putin 2011a). Z těchto projevů politických činitelů je patrné, že jako podpůrný argument pro jejich tvrzení hraje odkaz na události z nedávné minulosti důležitou úlohu a v diverzifikačním diskurzu je přítomen i v dalších vystoupeních. Vedle toho k zajištění svého závazku hodlá RF zvýšit těžbu a produkci ropy a zemního plynu a zvýšit export do EU, aby „*zabezpečila dodávky do Evropy v příštích padesáti, a dokonce i sto letech*“ (Šmatko 2009c; Lavrov 2008a).

Podle diverzifikačního diskurzu Ruské federace spočívá podstata ruské diverzifikace ve vybudování nových přepravních tras, které budou přivádět další ropy a zemní plyn do Evropy a umožní posílit přítomnost RF a jejich energetických společností na vnitřním energetickém trhu EU, čímž se ruský diverzifikační diskurz shoduje s liberalizačním diskurzem v chápání významu zajištění přístupu Ruska na evropském trhu s elektřinou a plynem. Význam diverzifikace v podobě budování nových produktodů asi nejlépe shrnul ministr průmyslu a energetiky Christěnko (2007): „*Realizace těchto projektů umožňuje řešit nejdůležitější úkol pro Evropskou unii – diverzifikovat přepravní trasy pro zásobování ropou a zemním plynem – a pro Ruskou federaci – diverzifikovat směr prodeje.*“

Mezi hlavní diverzifikační projekty, na něž se ve zkoumaném časovém období soustředil ruský diverzifikační diskurz, patří zejména plynovody South Stream a Nord Stream. Na jednu stranu například prezident Putin (2006h) vyjádřil v rámci diverzifikačního diskurzu určité překvapení z negativních reakcí některých členských států na chystané plynovody: „*boj proti plynovodu North Stream je boj proti německým zájmům*“, nicméně již dříve se některé státy „*snažily zabránit výstavbě plynovodu mezi Německem a SSSR. A v tomto ohledu se nic nezměnilo. Jen to, že Ruská federace nepředstavuje takzvanou říši zla*“ (Tamtéž). V tomto případě je opět důležitý odkaz na minulost, která má

podtrhnout rétoriku některých představitelů členských států, které se chovají a jednají stejně jako v době studené války. Zároveň snaha některých států zabránit realizaci ruských energetických projektů přivádí EU a RF v energetických vztazích do pozice dvou rivalů, čímž se ruský diverzifikační diskurz zásadně liší od předchozích dvou energetických diskurzů RF.

Vladimir Putin (Tamtéž) a Sergej Lavrov (2006b, 2011a) se proto ve snaze ospravedlnit význam těchto projektů opakovaně snažili evropské státy přesvědčit, že nejdou proti jejich zájmům a „*vše zůstane, jak to bylo*“, že neohrožují jejich energetickou bezpečnost, „*k žádnému snížení dodávek zemního plynu do Polska nedojde*“, a ani „*nezvýší energetickou závislost EU, to je nesmysl*“. Naopak oba diverzifikační projekty by měly posílit energetickou bezpečnost Evropské unie, „*kteřá potřebuje stabilní dodávky plynu*“ (Čížov 2011a; Šmatko 2010c). Právě zajištění energetické bezpečnosti Evropy bylo jedním z hlavních argumentů pro podporu výstavby nových ruských přepravních tras. Například plynovod Nord Stream podle prezidenta Medveděva (2010c, 2011b) „*představuje nový stupeň v posílení energetických vztahů mezi RF a EU*“, a proto „*plánujeme rozšířit dodávky do skandinávských států a Velké Británie*“. Druhým projektem měl být plynovod South Stream,¹⁰ který měl pro Evropskou unii představovat strategicky důležitý projekt navržený, aby „*diverzifikoval dodávky plynu do zemí jižní a jihovýchodní Evropy*“ (Putin 2010; Medveděv 2011c; Lavrov 2011d).

Premiér Putin (2008, 2005) proto zdůrazňoval, že Evropa potřebuje oba tyto projekty, protože „*víme o vyhlídkách na těžbu plynu v evropských zemích, jako je Velká Británie a Norsko. Těžba zde klesá*“ (viz též Christěnko 2010b, 2007), a naopak roste spotřeba zemního plynu v členských státech Evropské unie. Dalším důvodem, proč Evropská unie potřebuje nové diverzifikační projekty, je nebezpečí přerušení energetických dodávek a nespolehlivost tranzitních zemí. To potvrdil ministr průmyslu a energetiky Christěnko (2006, 2010b): „*Chápeme, že diverzifikace je jedním ze způsobů, jak snížit rizika na straně našich partnerů.*“ Podobně se vyjádřil předseda vlády Putin (2009a): „*Současná krize jasně ukázala, že potřebujeme skutečnou diverzifikaci přepravních exportních tras*“ (viz též Nabitullina 2009; Lavrov 2011b, 2014b), které výrazně sníží závislost Evropy na „*rozmarech nestabilních zemí jakéhokoliv politického režimu*“ (Medveděv 2009b).

Příkladem země „*rozmarného*“ politického režimu, jenž nese hlavní odpovědnost za přerušení energetických dodávek a je příčinou proběhlých energetických krizí v roce 2006 a 2009 (Tichý 2011: 189–219), je dle většiny ruských politických činitelů především Ukrajina (Medveděv 2009a; Lavrov 2007a; Putin 2010; Šmatko 2011a; Čížov 2011b). Například podle předsedy vlády Putina (2009a) stejně jako EU i „*my jsme se stali oběti domácích politických problémů Ukrajiny*“. Možnou příčinu tohoto i předchozích sporů s Ukrajinou vidí premiér Vladimir Putin (2009b, 2009a) jednak v minulosti, zejména v rozpadu SSSR, kdy „*Sovětský svaz a poté Rusko nikdy nezastavily dodávky plynu a uzavření dodávek se objevilo až po rozpadu Sovětského svazu*“, jednak ve snaze Ukrajiny „*přimět nás snížit ceny za plyn, který od nás kupuje*“. V této souvislosti pak prezident Medveděv (2009b), ale i premiér Putin (2009b) poukazovali na neefektivnost ECT: „*Všichni hodně sázejí na Smlouvu o energetické chartě, jejíž je Ukrajina spolu s některými jinými zeměmi smluvní stranou. No a byla ECT nějakým způsobem užitečná [...]?* Rozhodně ne.“

Identická vyvíjející rétorika je v diverzifikačním diskurzu RF přítomna i v případě probíhající krize na Ukrajině z roku 2014, kdy „*krizová situace hrozí i nyní*“ (Putin 2014c), protože „*jak možná víte [...], abychom normalizovali situaci, půjčili jsme Ukrajině [...]. Výsledkem je, že dluh za předchozí rok nebyl zaplacen*“ (Putin 2014d). Nebo: „*Máme obavy, aby Ukrajina neoprávněně neodebírala plyn pro Evropu*“ (Novak 2014c). Nicméně podle Vladimira Putina (2014e) je v ruském národním zájmu pomoci Ukrajině najít cestu z politické a ekonomické krize, a to na rozdíl od „*evropských partnerů, kteří sice uznali legitimitu současné vlády v Kyjevě, ale nijak nepodpořili Ukrajinu – ani dolary, ani eury*“.

Vedle toho si Rusko v diverzifikačním diskurzu všímá daleko více sady opatření, která EU přijímá v reakci na krizi na Ukrajině ve snaze diverzifikovat dodávky plynu a snížit závislost na RF. Zprv je reálnou alternativou k diverzifikaci „nahrazení levného ruského plynu drahým americkým plynem“ (Novak 2014d). To potvrdil Dmitrij Medveděv (2014), podle kterého cena LNG dodávaného z USA bude „o 40 % dražší než ruský plyn“. Zadruhé navržením opatření „jako z dob Sovětského svazu“, jako je například „energetická unie k vytvoření jednotné evropské instituce pro centralizovaný nákup ropy a plynu v EU“ (Novak 2014d; Putin 2014e). Zatřetí „blokováním projektu plynovodu South Stream“ (Lavrov 2011a) některými členskými státy v čele s Evropskou komisí, kdy „Brusel je veden přáním se nám pomstít“ (Lavrov 2014b). A konečně začtvrté trestáním RF sankcemi, které „jsou politicky motivované [...] a EU jimi nic nezíská“ (Novak 2014e), protože „máme řadu zemí, které 100 % své spotřeby plynu zajišťují dodávkami z naší země. [...] Zákaz dovozu ruského plynu do těchto zemí by měl katastrofální efekt [...]“, proto „jsme velice skeptičtí k plánům EU na snížení její energetické závislosti na Rusku“ (Novak 2014f).

V diverzifikačním diskurzu RF je v projevech řady politických činitelů přítomna velmi silná ospravedlňující a vyvíňující argumentace, vedená snahou přesvědčit EU o významu a zároveň důležitosti a spolehlivosti RF v porovnání s ostatními dodavateli a tranzitními zeměmi. Současně s tím je tato argumentace podpořena připomínáním nedávné historie, která má podtrhnout význam SSSR a ukázat na problém jeho rozpadu na pozadí energetické bezpečnosti. Jinak řečeno, v kontextu těchto skutečností se RF ve vztazích s EU snaží o desekuritizaci energetické otázky, jež spočívá na několika faktorech. Zprv v odmítnutí „nadměrné závislosti EU na ruských energetických zdrojích“ (Putin 2005). Zadruhé ve zdůraznění, že RF „nikdy nepoužila energetiku pro politické cíle“ (Čižov 2012). Zatřetí v odmítnutí nespolehlivosti: „Obavy, které zazněly o spolehlivosti dodávek energie z RF do Evropy, se nezakládají na pravdě“ (Lavrov 2006a). Začtvrté naopak v obvinění Ukrajiny z nespolehlivosti: „Problémem bylo to, že Ukrajina měla zaplatit za náš plyn a splnit svou povinnost zajistit bezpečnou přepravu na západ,“ a protože Ukrajina nezaplatila, „tak jsme museli zastavit plyn“ (Putin 2009a; Šmatko 2009a). Zapáté ve zdůraznění potřeby „diverzifikace tras energetických dodávek z Ruska“ (Lavrov 2006b). Zašesté v odmítnutí „vyšetřování Gazpromu“ a sankcí, jež „neukazují nic víc než nedostatek diplomatické dovednosti ze strany našich amerických a evropských partnerů“ (Čižov 2014d).

V souvislosti s obavami a pokusy Evropské unie snížit energetickou závislost na RF diverzifikací přepravních tras a dodavatelů pak prezident Vladimir Putin (2006a) nepřímou naznačil možnost částečného obrácení toku ruské ropy a zemního plynu z Evropy směrem na východ: „Neustále slyším o přílišné závislosti na Rusku [...] Co si myslíte, že uděláme? Začneme hledat jiné trhy.“ Většina politických představitelů Ruska v tomto kontextu zdůrazňuje zejména možnost reorientace ruských dodávek ropy a plynu na východní trhy a jako hlavní alternativu za Evropskou unii pak vidí například Čínu, kde je „dobrá příležitost budovat spolupráci v oblasti rozvoje plynu“ (Lavrov 2009), ale i v oblasti dodávek ropy, „zahnující například projekt výstavby ropovodu Východní Sibiř – Tichý oceán (VSTO)“ (Šmatko 2009b). Ovšem pokud by tak RF učinila, „pak by Evropa přirozeně nedostávala energetické zdroje, které by měla dostávat“ (Putin 2006b, 2011a).

Potřebu RF do budoucna diverzifikovat přepravní trasy a energetické trhy současně se snížením závislosti na evropském energetickém trhu pak zcela otevřeně vyjádřil dokument Energetická strategie RF do roku 2030, podle nějž například „podíl evropských energetických trhů v celkovém objemu energetického vývozu Ruska bude neustále klesat z důvodu exportní diverzifikace na východní energetické trhy“, což následně umožní snížit závislost „ruského energetického sektoru na vývozu energetických zdrojů do Evropy“ (Ministry of Energy of the Russian Federation 2009: 23). Zároveň podle Energetické strategie RF do roku 2035 (Ministerstvo energetiky Rossijskoj Federacii 2014) chce RF

„budovat energetické vztahy také se zeměmi Latinské Ameriky, Afriky a Blízkého východu“ (Manturov 2013b).

* * *

Energetická otázka představuje dlouhodobě jedno z nejvíce projednávaných a nejfrekventovanějších témat ve vztazích mezi RF a jejím největším západním sousedem EU. Na jednu stranu téma energetiky představuje klíčový faktor v posilování formálních a neformálních vztahů mezi Evropskou unií a Ruskou federací. Tomu nasvědčuje skutečnost, že až do podpisu Dohody o partnerství a spolupráci a do konání petrohradského summitu EU–Rusko v roce 2003, který vymezil směřování ke strategickému partnerství na základě takzvaných čtyř společných prostorů, se rozhovory mezi politickými představiteli RF a EU omezovaly z větší části pouze na oblast energetického dialogu (Kuchyňková 2010). Na druhou stranu otázka plynulých a bezpečných dodávek ropy a plynu způsobuje mezi EU a RF pnutí a přispívá ke zhoršení vzájemných energetických vztahů. To je v současné době patrné na příkladu přetrvávající politické a vojenské krize na Ukrajině, která vedla k výraznému zhoršení vztahů mezi RF a EU a vyvolala mezi členskými státy strach ohledně vlastní energetické bezpečnosti v podobě zajištění nepřerušovaných a stabilních dodávek ruské ropy a plynu přes ukrajinské území do Evropy.

Hlavním cílem článku bylo identifikovat možné přístupy k energetickému diskurzu Ruské federace vůči Evropské unii a následně jednotlivé diskurzy analyzovat a interpretovat. Jako základ pro zkoumání energetického diskurzu Ruska byly použity dokumenty vybraných orgánů RF a projevy ruského prezidenta, předsedy ruské vlády, vybraných ministrů a stálého zástupce Ruské federace při Evropské unii v letech 2004–2014.

Následná analýza ukázala přítomnost tří energetických diskurzů Ruské federace vůči Evropské unii: 1) integračního, 2) liberalizačního a 3) diverzifikačního. V rámci těchto tří diskurzů se pak autor zaměřil na: a) společné a rozdílné prvky jednotlivých diskurzů a b) jejich klíčová témata.

Ze všech tří energetických diskurzů RF dominuje diskurz integrační, který zdůrazňuje potřebu hlubší integrace EU a RF, ale tvrdí, že obě strany by měly uznat, že mezi nimi neexistuje jednostranná asymetrie, ale spíše vzájemná závislost, čímž se liší od diskurzu liberalizačního. Naopak s ním sdílí pozitivní vnímání energetické spolupráce (bilaterální a multilaterální) s EU a zaměřuje se na ekonomické výhody a přínosy vztahů v oblasti energetiky. Integrační diskurz se vyznačuje jen minimem změn v letech 2004–2009 a 2010–2014, byť ve druhém období došlo k několika menším změnám, jež se týkají většího důrazu na respektování rozdílných energetických zájmů EU a RF a problematiky modernizace energetického sektoru EU a RF jako oblasti integrace a spolupráce.

S diskurzem integračním je pak propojen ruský diskurz liberalizační, který podobně jako diskurz integrační zdůrazňuje především ekonomickou stránku vzájemné spolupráce a význam EU pro Rusko i naopak v tržních podmínkách. Zároveň se oba energetické diskurzy shodují jak v dělení přístupu ruských subjektů na energetické trhy členských států a EU, tak ve výhodách oboustranné energetické spolupráce založené na podmínkách nové dohody. Podobně jako integrační diskurz, také liberalizační diskurz prošel mezi oběma zkoumanými etapami jen minimem změn, s výjimkou zaměření na vstup RF do WTO, zdůraznění potřeby modernizace ruské ekonomiky a energetického sektoru ve smyslu jejich inovace a liberalizace a uplatňování silné kritiky vůči unijnímu třetímu liberalizačnímu balíčku.

Třetí, diverzifikační diskurz RF se od obou předešlých liší nejvýrazněji zaměřením na energetickou bezpečnost EU a snahou o desekuritizaci energetické otázky ve vztazích s EU. Naopak diverzifikační diskurz se s integračním diskurzem shoduje v prezentaci Ruska jako hlavního partnera pro EU a s liberalizačním diskurzem sdílí úsilí o posílení přítomnosti ruských energetických společností na vnitřním energetickém trhu v EU. Přestože mezi oběma zkoumanými etapami prošel diverzifikační diskurz jen minimem změn, pod vlivem přetrvávající nestability na Ukrajině se zhoršily vztahy s EU a RF si daleko více všímá opatření EU k posílení energetické bezpečnosti a snížení závislosti.

Pokud jde o tvůrce a hlavní představitele integračního, liberalizačního a diverzifikačního energetického diskurzu Ruské federace, nelze jednotlivé zvolené politické činitele Ruska tj. ministry, premiéra, prezidenta a stálého představitele Ruské federace při Evropské unii, jednoznačně přiřadit k jednomu z těchto energetických diskurzů. Ve většině případů vybraní političtí představitelé Ruska svoji rétoriku vůči EU pragmaticky mění a obsahem svého energetického diskurzu spadají buď do všech tří diskurzivních přístupů, nebo minimálně do dvou z nich. Nicméně v několika málo případech lze nalézt politického činitele Ruska, který byt' ve svém diskurzu hovoří o většině zkoumaných témat, je úzce spojován s některým ze zkoumaných diskurzů. Takovým případem může být například Dmitrij Medveděv a Elvira Nabiullina, kteří jsou výrazně spojeni s liberalizačním energetickým diskurzem Ruska.

Souhrnná tabulka č. 3 znázorňuje hlavní témata jednotlivých ruských diskurzů. Závěrečná tabulka č. 4 pak přibližuje rozdíly, ale i podobné znaky jednotlivých energetických diskurzů Ruské federace.

Tabulka č. 3
Hlavní témata a vnímání EU tří energetických diskurzů Ruska vůči EU

Integrační diskurz	Liberalizační diskurz	Diverzifikační diskurz
<ul style="list-style-type: none"> – Zaměření na bilaterální energetickou spolupráci Ruska s členskými státy – EU jako strategicky důležitý, spolehlivý odběratel energie a hlavní ekonomický partner, s částečně odlišnými zájmy – Pozitivní vnímání energetické spolupráce s EU, která, stejně jako Rusko, může mít rozdílné energetické zájmy – Zaměření na ekonomické výhody z energetických vztahů mezi EU a Ruskem – Důraz na institucionální a legislativní rámec energetické interakce EU–RF – Důraz na integraci ve smyslu vzájemného a symetrického přibližování v procesu modernizace energetického sektoru EU a RF jako oblastí spolupráce v rámci Partnerství pro modernizaci EU–RF – Zdůraznění významu energetické interdependence, jež může narušit krize na Ukrajině 	<ul style="list-style-type: none"> – Důraz na konsolidaci a posílení postavení ruských společností na vnitřním trhu EU a členských států – Pozitivní vnímání energetické spolupráce RF a EU jako přirozených obchodních partnerů – Význam vstupu RF do WTO pro zlepšení ruské ekonomiky – Potřeba modernizace ruské ekonomiky a energetického sektoru ve smyslu inovace a větší otevřenosti a konkurenceschopnosti s cílem zvýšit její efektivnost – Zdůraznění úspěšného procesu liberalizace na ruském energetickém trhu – Negativní hodnocení ECT a Tranzitního protokolu – Kritický postoj RF k třetímu liberalizačnímu balíčku a k vyšetřování Gazpromu ze strany Evropské komise 	<ul style="list-style-type: none"> – RF jako klíčový dodavatel ropy a plynu do zemí EU a spolehlivý a stabilní partner – Zaměření na výstavbu nových/alternativních přepravních tras – Přesvědčení o významu nových ruských plynovodů, ale i ropovodů k posílení energetické bezpečnosti EU – EU jako energetický a obchodní partner, ale i rival s odlišnými postoji – Odmítnutí odpovědnosti za ruské energetické krize s Ukrajinou – Odmítnutí přílišné energetické závislosti EU na Rusku – Možnost částečného obrácení toku ruské ropy a zemního plynu z Evropy na východ – Posílení přítomnosti ruských firem na nových trzích a budování strategického partnerství s novými či stávajícími odběrateli

Zdroj: Autor podle Kratochvíl – Tichý (2013: 399).

Tabulka č. 4
Překryvy a rozdíly tří energetických diskurzů Ruska

Kritéria	Integrační diskurz	Liberalizační diskurz	Diverzifikační diskurz
Překryvy	– S liberalizačním diskurzem sdílí pozitivní vnímání energetické spolupráce s EU a zaměřuje se na ekonomické výhody a přínosy vztahů mezi EU a Ruskou federací v oblasti energetiky	– Společně s integračním diskurzem podporuje podmínky, za jakých by měla energetická spolupráce EU a RF fungovat, a shoduje se v dělení přístupu ruských subjektů na energetické trhy členských států a EU	– S integračním diskurzem se překrývá v prezentaci Ruské federace jako hlavního partnera pro Evropskou unii a sdílí úsilí o posílení přítomnosti ruských energetických společností na vnitřním trhu s elektřinou a zemním plynem v EU
Rozdíly	– Na rozdíl od liberalizačního diskurzu zdůrazňuje význam vzájemné integrace EU a RF v energetických vztazích, přičemž, pozice EU a RF jsou v integračním diskurzu spíše asymetrické	– Na rozdíl od integračního diskurzu zdůrazňuje především potřebu posílit přítomnost energetických společností na vnitřním energetickém trhu v EU, přičemž pozice EU a RF je v liberalizačním diskurzu spíše symetrická	– Na rozdíl od integračního a liberalizačního diskurzu se diverzifikační diskurz zaměřuje v prvé řadě na zajištění energetické bezpečnosti Evropské unie a nepřevládá v něm pouze pozitivní vnímání Evropské unie ze strany Ruské federace

Zdroj: Autor podle Kratochvíl – Tichý (2013: 399).

¹ Článek je upraveným výňatkem z autorovy disertační práce věnované diskurzu v energetických vztazích mezi Evropskou unií a Ruskou federací v letech 2004–2014. Zároveň předkládaný článek navazuje na již publikované texty věnované politickému diskurzu EU o energetických vztazích s RF (dále srovnej Kratochvíl – Tichý 2012, 2013; Tichý – Kratochvíl 2014; Tichý 2016).

² Volba časového období v tomto článku je do značné míry dána také dostupností informací, respektive dokumentů a projevů zvolených politických představitelů Ruska. Pro období prvního Putinova prezidentství (2000–2004) nejsou k dispozici dokumenty a zejména projevy všech zkoumaných politických činitelů RF.

³ Sekuritizace je dynamickým procesem sociálního konstruování hrozeb a rizik, kdy se určitá otázka stává tématem bezpečnostním nikoliv na základě skutečně existující hrozby, ale protože je jako hrozba prezentována a chápána (dále k tomu srovnej Waisová 2009).

⁴ K desekuritizaci dochází tehdy, pokud již daná hrozba ztratí na naléhavosti a je na škále posunuta zpět do sféry politizace či je daná hrozba úplně eliminována a ztratí se z politické debaty (dále srovnej Waisová 2009: 48). To znamená, že se téma, které již více nepředstavuje existenční hrozbu (podle mínění aktérů), přesune většinou do politické agendy, jejíž prostředky mají zajistit, aby se hrozba znovu neobjevila.

⁵ Projekt Energetického dialogu EU–Rusko byl jako jeden z mechanismů pro spolupráci v oblasti energie zahájen během summitu EU–Rusko, který se konal 30. října 2000 v Paříži, na základě čl. 65 Dohody o partnerství a spolupráci. Společná deklarace identifikovala jako hlavní oblasti komplementárního zájmu především zajištění spolehlivých dodávek energie v krátkém a středně dlouhém období, zpřístupnění energetických trhů, zlepšení právního základu pro produkci a transport energie v RF, implementaci evropských právních předpisů v oblasti energie v RF a další.

⁶ Projekt Partnerství pro modernizaci EU–Rusko byl oficiálně představen na rusko-unijním summitu v Rostově na Donu v červnu 2010. Vedle oblasti energetiky obsahuje Společné prohlášení EU a Ruska o Partnerství pro modernizaci seznam dalších oblastí spolupráce, sahající od ekonomiky přes výzkum, vědu a technologickou spolupráci až po sblížování právních předpisů atd.

⁷ Základním právním rámcem pro spolupráci mezi Evropskou unií a Ruskou federací je Dohoda o partnerství a spolupráci, která byla podepsána v červnu 1994 a vstoupila v platnost 1. prosince 1997 na deset let. Platnost stávající Dohody o partnerství a spolupráci vypršela v prosinci roku 2007 s tím, že po uběhnutí této doby bude podle čl. 106 PCA její platnost každoročně automaticky prodloužena, pokud ji jedna ze stran nevyhoví. V současné době je Dohoda předmětem renegotiace, přičemž na obsah a podobu nové Dohody o partnerství a spolupráci existují z obou stran principiálně rozdílné názory. Energetika by v nové smlouvě měla hrát důležitou roli.

⁸ Rusko vstoupilo do WTO na konci roku 2012.

⁹ Dohoda o energetické chartě byla podepsána v prosinci 1994 v Lisabonu, v platnost vstoupila v dubnu 1998. Cílem ECT je podpora dlouhodobé spolupráce v oblasti energetiky, založené na komplementaritě a vzájemné výhodnosti. Ruská federace sice ECT podepsala v roce 1994, ale odmítla ji ratifikovat. V říjnu 2009 se pak Rusko rozhodlo k jednostrannému vypovězení tohoto provizorního stavu a oficiálně oznámilo svůj úmysl odstoupit od někdejšího podpisu ECT.

¹⁰ Na začátku prosince 2014 ovšem Ruská federace od výstavby plynovodu South Stream definitivně ustoupila.

Literatura

- Baldwin, David A. (ed., 1993): *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*. New York: Columbia University Press.
- Balzaq, Thierry (2010): Constructivism and Securitization Studies. In: Mauer, Victor – Cavely, Dunn M. (eds.): *The Routledge Handbook of Security Studies*. London – New York: Routledge, s. 56–72.
- Boyatzis, Richard, E. (1998): *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. Thousand Oaks – London – New Delhi: SAGE Publications.
- Braun, Virginia – Clarke, Victoria (2006): Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, Vol. 3, No. 2, s. 77–101.
- Braun, Virginia – Clarke, Victoria (2012): Thematic analysis. In: Cooper, Harris et al.: *APA handbook of research methods in psychology, Vol. 2. Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological*. Washington, DC: American Psychological Association, s. 57–71.
- Burr, Vivien (1995): *An introduction to social constructionism*. London: Routledge.
- Campbell, David (1998): *Writing Security: United States Foreign Policy and Politics of Identity*. Manchester: Manchester University Press.
- Carta, Caterina – Morin, Jean-Frédéric (eds., 2014): *EU Foreign Policy through the Lens of Discourse Analysis: Making Sense of Diversity*. University of Tampere: Ashgate.
- Clarke, Victoria – Braun, Virginia (2014): Thematic analysis. In: Teo Thomas (ed.): *Encyclopedia of critical psychology*. New York: Springer, s. 1947–1952.
- Dias, Vanda A. (2013): The EU and Russia: Competing Discourses, Practices and Interests in the Shared Neighbourhood. *Perspectives on European Politics and Society*, Vol. 14, No. 2, s. 256–271.
- Diez, Thomas (2014): *A Different Kind of Power? The EU's Role in International Politics*. International Debate Education Association.
- Epstein, Charlotte (2011): Who speaks? Discourse, the subject and the study of identity in international politics. *European Journal of International Relations*, Vol. 17, No. 2, s. 327–350.
- Fiala, Vlastimil (2007): Současné neracionalistické evropské teoretické koncepty. In: Fiala, Vlastimil a kol.: *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*. Olomouc: Periplum, s. 178–212.
- Fridrichs, Jörg – Kratochwil, Friedrich (2009): On Acting and Knowing: How Pragmatism Can Advance International Relations Research and Methodology. *International Organization*, Vol. 63, No. 4, s. 701–731.
- Gilpin, Robert G. (1984): The Richness of the Tradition of Political Realism. *International Organization*, Vol. 38, No. 2, s. 287–304.
- Guzzini, Stephano (2000): A Reconstruction of Constructivism in International Relations. *European Journal of International Relations*, Vol. 6, No. 2, s. 147–182.
- Hajer, Maarten A. (1993): Discourse Coalitions and the Institutionalisation of Practice: The Case of Acid Rain in Great Britain. In: Fischer, Frank – Forester, John (eds.): *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*. London: Duke University Press Books, s. 43–67.
- Hopf, Ted (1998): The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security*, Vol. 23, No. 1, s. 171–200.
- Howarth, David – Torfling, Jacob (eds., 2005): *Discourse Theory in European Politics: Identity, Policy and Governance*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hynek, Nik – Střítecký, Vít (2010a): Český diskurz o protiraketové obraně a národní zájem. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 45, No. 1, s. 5–32.
- Hynek, Nik – Střítecký, Vít (2010b): Energetická bezpečnost podle českých atlantistů. In: Drulák, Petr – Střítecký, Vít (eds.): *Hledání českých zájmů: Mezinárodní bezpečnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 80–101.
- Cho, Young Ch. (2009): Conventional and Critical Constructivist Approaches to National Security: An Analytical Survey. *The Korean Journal of International Relations*, Vol. 49, No. 3, s. 75–102.
- Karacasulu, Nilüfer – Uzgören, Elif (2007): Explaining Social Constructivist Contributions to Security Studies. *Perceptions*, Vol. 12 (Summer–Autumn), s. 1–31.

- Keohane, Robert O. (1989): Neoliberal Institutionalism: A Perspective on World Politics. In: Keohane, Robert O. (ed.): *International Institutions and State Power: Essays in International Relations Theory*. Boulder: Westview Press, s. 1–20.
- Keohane, Robert O. – Nye, Joseph S. (1973): Power and interdependence. *Survival*, Vol. 15, No. 4, s. 158–165.
- Kratochvíl, Petr (2008): *Teorie evropské integrace*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Kratochvíl, Petr – Drulák, Petr a kol. (2009): *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Kratochvíl, Petr – Tichý, Lukáš (2012): Diskurz Evropské unie o energetických vztazích s Ruskou federací. *Politologický časopis*, Vol. 19, No. 2, s. 95–112.
- Kratochvíl, Petr – Tichý, Lukáš (2013): EU and Russian Discourse on Energy Relations. *Energy Policy*, Vol. 56, s. 391–406.
- Kratochvíl, Petr – Tulmets, Elsa (2010): *Constructivism and Rationalism in EU External Relations: The Case of the European Neighbourhood Policy*. Baden-Baden: Nomos.
- Kuchyňková, Petra (2010): *Vývoj vztahů Ruské federace a Evropské unie v kontextu problematiky energetické bezpečnosti*. Disertační práce, Brno: Masarykova univerzita.
- Milliken, Jennifer, L. (1999): The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods. *European Journal of International Relations*, Vol. 5, No. 2, s. 225–254.
- Morgenthau, Hans J. – Thompson, Kenneth W. (1985): *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Boston: McGraw-Hill Higher Education.
- Neubert, Stefan – Reich, Kersten (2002): *Toward a Constructivist Theory of Discourse: Rethinking the Boundaries of Discourse Philosophy*. Cologne: University of Colognes.
- Phillips, Nelson – Hardy, Cynthia (2002): *Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction*. London: Sage Publication.
- Reus-Smit, Christian (2005): Constructivism. In: Burchill, Scott (ed.): *Theories of International Relations*. New York: Palgrave Macmillan, s. 188–212.
- Rice, Pranee, L. – Ezzy, Douglas (1999): *Qualitative Research Methods: A Health Focus*. Oxford: Oxford University Press.
- Roulston, Kathryn (2001): Data analysis and theorizing as ideology. *Qualitative Research*, Vol. 1, No. 3, s. 279–302.
- Searle, John R. (1979): *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Simmerl, Georg (2011): *Critical Constructivist Perspective on Global Multi-Level Governance: Discursive Struggles Among Multiple Actors in a Globalized Political Space*. Berlin: Freie Universität Berlin, <<http://go.gl/8sXOOR>>.
- Tichý, Lukáš (2011): Vztahy mezi Evropskou unií a Ruskou federací v sektoru zemního plynu. *Středoevropské politické studie*, Vol. 13, No. 2–3, s. 189–219.
- Tichý, Lukáš (2016): The EU Integration Discourse in the Energy Relations with Russia. *Slovak Journal of Political Sciences*, Vol. 16, No. 1, s. 60–85.
- Tichý, Lukáš – Kratochvíl, Petr (2014): The EU-Russia Energy Relations under Prism of the Political Discourse. *Perspectives*, Vol. 22, No. 1, s. 5–32.
- Waisová, Šárka (2009): *Současné otázky mezinárodní bezpečnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Weaver, Ole (1995): Securitization and Desecuritization. In: Lipschultz, Ronnie (ed.): *On Security*. New York: Columbia University Press, s. 46–86.
- Wendt, Alexander (1987): The Agent-Structure Problem in International Relations Theory. *International Organization*, Vol. 41, No. 3, s. 335–370.
- Wendt, Alexander (1992): Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, Vol. 46, No. 2, s. 391–425.
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dokumenty

- Belousov, Andrej (2012): Joint press conference of the co-chairmen of the Meeting of APEC Ministers of Foreign Affairs and Trade S. V. Lavrov and A. R. Belousov. Vladivostok, 6. 9. 2012.
- Belousov, Andrej (2013): Government meeting. Moscow, 7. 3. 2013.
- Čižov, Vladimír (2010): Speech by Ambassador Vladimir Chizhov at the conference “New challenges to the Russia-EU partnership”. Brussels, 12. 4. 2010.
- Čižov, Vladimír (2011a): Address by Ambassador Vladimir CHIZHOV at the Fourth Cyprus Summit – “Economist” Conference. Nicosia, 17. 3. 2011.
- Čižov, Vladimír (2011b): Speech by Ambassador Vladimir Chizhov at the Conference “Geopolitics and natural gas”. Amsterdam, 30. 9. 2011.
- Čižov, Vladimír (2011c): Welcome address by Ambassador Vladimir Chizhov to the Conference “EU-Russia: Partnership for Modernisation or Conservation?”. Vienna, 2. 11. 2011.
- Čižov, Vladimír (2012): Address by Vladimir Chizhov to the conference “Energy Dialogue: Russia – European Union. Gas Aspect”. Brussels, 27. 4. 2012.

- Čižov, Vladimir (2013): Intervention by Ambassador Vladimir Chizhov at the conference “Third Investment Energy Summit”, organised by “The Economist”. Brussels, 29. 5. 2013.
- Čižov, Vladimir (2014a): Address by Ambassador Vladimir Chizhov at the conference “What Future for European Energy Governance?”. Bruges, 24. 4. 2014.
- Čižov, Vladimir (2014b): Ambassador Vladimir Chizhov’s interview with Diplomatic World. 30. 6. 2014.
- Čižov, Vladimir (2014c): Vladimir Čižov: Nadejus, čto ochlaždenie v otnošenijach Rossii v ES nenadolgo. *Interfax*, 22. 5. 2014.
- Čižov, Vladimir (2014d): Interview of Ambassador Vladimir Chizhov with *Aftenposten* and *Jyllands-Posten*. 22. 5. 2014.
- Fradkov, Michail (2006): Beginning of the Meeting on Ensuring the Russian Economy’s Energy Requirements in an Intermediate-Term Perspective. Novo-Ogaryovo, 19. 10. 2006.
- Gref, German (2005): Excerpts from the Transcript of Meeting with Members of Government. Moscow, 14. 3. 2005.
- Christěnko, Viktor (2006): V pojskach formuly bezopasnosti. *Moskovskie novosti*, 20. 3. 2006.
- Christěnko, Viktor (2007): Global’naja energetičeskaja bezopasnost’: Rol’ Rossii: Vystuplenie V. B. Christenko na tematičeskoj konferencii. Roma, 12. 11. 2007.
- Christěnko, Viktor (2010a): Doklad Ministra promyšlennosti i torgovli Rossijskoj Federacii Viktora Christenka na „Pravitelstvennom čase“ v Gosudarstvennoj Dume Federalnogo Sobranija Rossijskoj Federacii. Moskva, 28. 1. 2010.
- Christěnko, Viktor (2010b): Tezisy doklada na jubilejnoj sessii Asociacii evropejskovo biznesa. Moskva, 18. 12. 2010.
- Christěnko, Viktor (2010c): Viktor Christenko vystupil na „Pravitelstvennom čase“. 2. 1. 2010.
- Lavrov, Sergej (2006a): Highlights of Speech by Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov at a Meeting with Faculty of World Politics Students of Lomonosov Moscow State University. Moscow, 11. 11. 2006.
- Lavrov, Sergej (2006b): Transcript of Remarks and Replies to Media Questions by Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov Following Talks with Minister of Foreign Affairs of the Slovak Republic Eduard Kukan. Bratislava, 5. 4. 2006.
- Lavrov, Sergej (2007a): Speech by Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov at an Enlarged Meeting of the Russian Union of Industrialists and Entrepreneurs Dedicated to Streamlining Relations Between Russia and the European Union. Moscow, 6. 7. 2007.
- Lavrov, Sergej (2007b): Transcript of Remarks and Replies to Media Questions by Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov After Meeting with EU’s Foreign Policy Troika. Moscow, 5. 2. 2007.
- Lavrov, Sergej (2008a): Transcript of Remarks and Response to Media Questions by Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov at Joint Press Conference with Minister for Foreign Affairs of the Kingdom of Belgium Karel de Gucht. Moscow, 3. 9. 2008.
- Lavrov, Sergej (2008b): Transcript of Press Conference by Foreign Minister Sergey Lavrov. Geneva, 12. 2. 2008.
- Lavrov, Sergej (2009): Transcript of Remarks and Response to Media Questions by Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov at Joint Press Conference. Moscow, 20. 11. 2009.
- Lavrov, Sergej (2010): Summary of Speech by Sergey Lavrov, Russian Minister of Foreign Affairs, at the Association of European Businesses in the Russian Federation. Moscow, 13. 9. 2010.
- Lavrov, Sergej (2011a): Russian Foreign Minister Sergey Lavrov Interview to Reuters News Agency. 23. 12. 2011.
- Lavrov, Sergej (2011b): Answers by Russian Foreign Minister Sergey Lavrov to Listeners’ Questions on the Voice of Russia, Radio Russia and Echo of Moscow Radio Stations. 21. 10. 2011.
- Lavrov, Sergej (2011c): Transcript of Remarks and Replies by Foreign Minister Sergey Lavrov to Media Questions at Joint Press Conference Following Talks with Macedonian Foreign Minister Antonio Miloski. Ohrid, 20. 4. 2011.
- Lavrov, Sergej (2011d): Opening Remarks and Answers by Russian Foreign Minister Sergey Lavrov at Joint Press Conference Following Talks with Catherine Ashton, EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy / European Commission Vice President. Moscow, 17. 11. 2011.
- Lavrov, Sergej (2013a): Speech of and answers to questions of mass media by Russian Foreign Minister Sergey Lavrov during joint press conference summarizing the results of negotiations with Minister of Foreign Affairs of the Italian Republic Emma Bonino. Moscow, 15. 6. 2013.
- Lavrov, Sergej (2013b): Speech of and answers to questions of mass media by Russian Foreign Minister Sergey Lavrov during joint press conference summarizing the results of negotiations with Foreign Minister of Hungary János Martonyi. Budapest, 2. 5. 2013.
- Lavrov, Sergej (2014a): Speech by the Russian Foreign Minister, Sergey Lavrov, at the Scientific Conference “Bulgaria-Russia: 135 years since the establishment of diplomatic relations: The past, the present and the future”. Sofia, 7. 7. 2014.
- Lavrov, Sergej (2014b): Interview by Russian Foreign Minister Sergey Lavrov with *Russia Beyond the Headlines*, *Rossiyskaya Gazeta*’s supplement to Spain’s *El País*. 17. 9. 2014.
- Manturov, Denis (2013a): Denis Manturov meets with EU business delegation. 17. 6. 2013.
- Manturov, Denis (2013b): Denis Manurov prinjal učasnie v zasedanii Generalnovo soveta “Delovov Rossii”. 1. 4. 2013.

- Medveděv, Dmitrij (2008): Speech at EU-Russia Industrialists' Round Table and Replies to Questions. Cannes, 13. 11. 2008.
- Medveděv, Dmitrij (2009a): News Conference following Russia-EU Summit. Khabarovsk, 22. 5. 2009.
- Medveděv, Dmitrij (2009b): Press Conference Following the Moscow International Conference on Ensuring Russian Gas Supplies to European Consumers. Moscow, 17. 1. 2009.
- Medveděv, Dmitrij (2010a): Joint news conference following Russian-German talks. Moscow, 12. 10. 2010.
- Medveděv, Dmitrij (2010b): Interview to Steffen Kretz, Danish Broadcasting Corporation's Senior International Editor and Anchor of TV News and Current Affairs Programme. Gorki, 26. 4. 2010.
- Medveděv, Dmitrij (2010c): Speech at meeting with Russian ambassadors and permanent representatives in international organisations. 12. 7. 2010.
- Medveděv, Dmitrij (2011a): Russian-Austrian talks. Moscow, 19. 5. 2011.
- Medveděv, Dmitrij (2011b): Meeting with President of the Federal Republic of Germany Christian Wulff. Berlin, 8. 11. 2011.
- Medveděv, Dmitrij (2011c): News conference by President of Russia. Moscow, 18. 5. 2011.
- Medveděv, Dmitrij (2013): Dmitry Medvedev attends international conference, Russia and the European Union: Partnership and Its Potential. Moscow, 21. 3. 2013.
- Medveděv, Dmitrij (2014): Dmitry Medvedev holds a meeting with Gazprom Board Chairman Alexei Miller. Gorki, Moscow Region. 4. 3. 2014.
- Ministerstvo ekonomičeskovo razvitija Rossijskoj Federacii, Vnešněekonomičeskaja strategija Rossijskoj Federacii. Moskva, prosinec 2008.
- Ministerstvo energetiky Rossijskoj Federacii (2014): PROEKT Ministerstvo energetiky Rossijskoj Federacii. Energetičeskaja strategija rosii i na period do 2035 goda. Moskva.
- Ministry of Energy of the Russian Federation (2009): Energy Strategy of Russia for the period up to 2030. Moscow, 13. 11. 2009.
- Nabiullina, Elvira (2009): Beginning of Working Meeting with Economic Development Minister Elvira Nabiullina. Gorki, 8. 6. 2009.
- Nabiullina, Elvira (2010a): Minister Elvira Nabiullina spoke at the meeting of the International Council for Cooperation and Investment of the RUIE (Russian Union of Industrialists and Entrepreneurs). 16. 4. 2010.
- Nabiullina, Elvira (2010b): Speech by Minister of Economic Development of the Russian Federation Elvira Nabiullina at the round table "Russia-USA Business Dialogue". St. Petersburg, 17. 6. 2010.
- Nabiullina, Elvira (2011a): Global Challenges for the Russia's Integration Agenda at the conference Priorities and Prospects of Regional Economic Integration Involving Russia in the Former Soviet Union, European and Asia-Pacific Region. Moscow, 17. 11. 2011.
- Nabiullina, Elvira (2011b): Speech of Minister Elvira Nabiullina at the II Russian-Norwegian Business Forum. Moscow, 3. 11. 2011.
- Nabiullina, Elvira (2011c): Digest of messages of information agencies based on the speck by Ministry Elvira Nabiullina at Governmental Hour program in the State Duma. 5. 10. 2011.
- Novak, Alexander (2012): Interview with the Minister of Energy of the Russian Federation Alexander Novak, APEC Russia 2012. 25. 6. 2012.
- Novak, Alexander (2013a): Intervju Aleksandra Novaka. *Rossijskaja gazeta*, 20. 12. 2013.
- Novak, Alexander (2013b): Intervju Aleksandra Novaka. *Kommersant*, 9. 7. 2013.
- Novak, Alexander (2014a): Vystuplenie Ministra energetiky RF A. V. Novaka na 4 plenarnom zasedanii MEF. Moskva, 15. 5. 2014.
- Novak, Alexander (2014b): Intervju Aleksandra Novaka. *ITAR-TASS*, 19. 2. 2014.
- Novak, Alexander (2014c): Intervju Aleksandra Novaka Rossijskaj gazete. 26. 5. 2014.
- Novak, Alexander (2014d): Razvitie mirovoj energetiky i geopolitika. Moskva, 19. 6. 2014.
- Novak, Alexander (2014e): Intervju Aleksandra Novaka. *Handelsblatt*, 26. 9. 2014.
- Novak, Alexander (2014f): Rossija gotova uveličit postavki gaza v Evropu. *Rossijskaja gazeta*, 26. 5. 2014.
- President of Russia (2012): Executive Order on measures to implement foreign policy. *Kremlin.ru*, 7. 10. 2012.
- Putin, Vladimir (2005): Joint Press Conference Following Talks with the Prime Minister of Belgium, Guy Verhofstadt. Brussels, 3. 10. 2005.
- Putin, Vladimir (2006a): Opening Address at the Meeting with Representatives from the Bavaria Business Community. Munich, 11. 10. 2006.
- Putin, Vladimir (2006b): Interview with ZDF Television Channel. 13. 6. 2006.
- Putin, Vladimir (2006c): Joint Press Conference with Finnish Prime Minister Matti Vanhanen and President of the European Commission Jose Manuel Barroso. Lahti, 20. 10. 2006.
- Putin, Vladimir (2006d): Interview with the German Newspaper Süddeutsche Zeitung. Süddeutsche Zeitung. 10. 10. 2006.
- Putin, Vladimir (2006e): Excerpts from the Press Conference following the Russian-Bulgarian-Greek Summit. Athens, 4. 9. 2006.
- Putin, Vladimir (2006f): Press Conference Following Talks with the Federal Chancellor of Germany, Angela Merkel. Moscow, 16. 1. 2006.
- Putin, Vladimir (2006g): Press Conference following Russia-EU Summit. Sochi, 25. 5. 2006.

- Putin, Vladimir (2006h): Transcript of Meeting with Participants in the Third Meeting of the Valdai Discussion Club. Novo-Ogaryovo, 9. 10. 2006.
- Putin, Vladimir (2007a): Press Statement and Answers to Questions following the 20th Russia-European Union Summit. Mafra, 26. 10. 2007.
- Putin, Vladimir (2007b): Press Statement and Answers to Questions During the Joint Press Conference with President of the European Commission Jose Manuel Barroso and German Chancellor Angela Merkel Following the Russia-European Union Summit Meeting. Samara, 18. 5. 2007.
- Putin, Vladimir (2007c): Speech at the Balkan Energy Cooperation Summit. Zagreb, 24. 6. 2007.
- Putin, Vladimir (2008): Transcript of Annual Big Press Conference. Moscow, 14. 2. 2008.
- Putin, Vladimir (2009a): Russian Prime Minister Vladimir Putin met with foreign media. Moscow, 8. 1. 2009.
- Putin, Vladimir (2009b): Russian Prime Minister Vladimir Putin's interview with German Television's Channel One ARD. 15. 1. 2009.
- Putin, Vladimir (2010): Prime Ministers Vladimir Putin and Boyko Borissov speak to the media following bilateral talks. 13. 11. 2010.
- Putin, Vladimir (2011a): Prime Minister Vladimir Putin and Prime Minister of France, Francois Fillon, hold a joint news conference following their talks. Moscow, 21. 6. 2011.
- Putin, Vladimir (2011b): Prime Minister Vladimir Putin meets with representatives of the German business community. Moscow, 16. 11. 2011.
- Putin, Vladimir (2012): Prime Minister Vladimir Putin meets with editors-in-chief of leading foreign media outlets. Moscow, 2. 3. 2012.
- Putin, Vladimir (2014a): Meeting with Austrian business community leaders. Vienna, 24. 6. 2014.
- Putin, Vladimir (2014b): Conference of Russian ambassadors and permanent representatives. Moscow, 1. 7. 2014.
- Putin, Vladimir (2014c): St Petersburg International Economic Forum. St Petersburg, 23. 5. 2014.
- Putin, Vladimir (2014d): Russia-EU Summit. Brussels, 28. 1. 2014.
- Putin, Vladimir (2014e): Oil and Gas Companies as an Engine Driving Change in the World Economy session. St Petersburg, 24. 5. 2014.
- Šmatko, Sergej (2009a): My sokhranyaem kontrol. *Die Welt*, 23. 7. 2009.
- Šmatko, Sergej (2009b): We Cannot Continue to Waste Valuable Natural Resources. *Spiegel*, 2. 11. 2009.
- Šmatko, Sergej (2009c): Intervju S. I. Šmatko. *Corriera della sera*, 24. 5. 2009.
- Šmatko, Sergej (2010a): Vystuptelnoe slovo Ministra energetiky Rossijskoj Federacii Sergeja Ivanoviča Šmatko na Jubilejnoj konferencii Energdialoga Rossii-ES. Brusseľ, 22. 11. 2010.
- Šmatko, Sergej (2010b): Keynote Speech Sergej Ivanovich Šmatko, Minister for Energy of the Russian Federation. Brussels, 10. 12. 2010.
- Šmatko, Sergej (2010c): Prime Minister Vladimir Putin holds a conference on the General Scheme for Gas Industry Development until 2030. Novy Urengoi, 11. 10. 2010.
- Šmatko, Sergej (2011): Prime Minister Vladimir Putin holds a meeting in St Petersburg on the performance of Russia's fuel and energy sector in 2010 and its objectives for 2011. St Petersburg, 9. 2. 2011.
- Uljukajev, Alexej (2014a): Meeting with Government members Novo-Ogaryovo. Moscow Region, 9. 4. 2014.
- Uljukajev, Alexej (2014b): On the status of the EU-Ukraine Association Agreement. Moscow, Government House, 15. 9. 2014.
- Zubkov, Viktor (2008): Premjer-ministr Viktor Zubkov provel peregovory v Kijeve. *Radio Svoboda*, 28. 4. 2008.

Poznámka

Na tomto místě bych chtěl poděkovat oběma anonymním recenzentům za jejich kritické připomínky. Zároveň bych chtěl poděkovat šéfredaktorovi Vítu Benešovi za jeho konstruktivní a přínosné připomínky a návrhy.